

UNIVERSITA KARLOVA

PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

„ Právní aspekty mezinárodních prostorů, se
zvláštním zaměřením na problematiku využívání
nerostných zdrojů mořského dna“

Autor: Jakub Černý

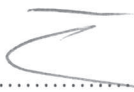
Vedoucí práce: Doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc.

Praha 2005

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně a vyznačil v ní veškeré použité zdroje informací.

V Praze, 30. listopadu 2005


.....

Jakub Černý v.r.

OBSAH

I.	ÚVOD	str. 1
II.	PROBLEMATIKA OBECNÉ ZÁVAZNOSTI MULTILATERÁLNÍCH SMLUV ZAKLÁDAJÍCÍCH OBJEKTIVNÍ PRÁVNÍ REŽIM	str. 3.
1.	Obecná charakteristika mezinárodních prostor a procesu smluvní úpravy jejich právních režimů	str. 3.
2.1	Multilaterální smlouvy coby potenciální pramen mezinárodního práva	str. 6.
2.2	Neúčast klíčové mocnosti na kontraktuálním zakotvení právního režimu v kontextu s uplatňováním jeho obecné závaznosti v praxi	str. 8.
2.3	Problematika objektivních právních režimů	str. 9.
2.4	Vznik objektivních právních režimů jako postupný proces, vyvíjející se v souladu se specifiky mezinárodních prostorů	str. 11.
III.	HISTORICKÝ EXKURZ: VYMEZENÍ A PRAMENY PRÁVNÍ ÚPRAVY JEDNOTLIVÝCH MEZINÁRODNÍCH PROSTORŮ	str. 12.
1.	Volné moře	str. 12.
2.	Antarktida	str. 16.

3.	Vesmír a nebeská tělesa	str.18.
4.	„Oblast“ - mořské dno za hranicemi jurisdikce států	str. 20.
4.1	Počátky chápání mořského dna jako svébytného prostoru	str. 20.
4.2	Úmluva o pevninské mělčině z roku 1958	str. 21.
4.3	Příprava nové kodifikace mořského práva ve vztahu k mořskému dnu	str. 22.
4.3.1	První období práce Výboru OSN pro mořské dno	str. 24.
4.3.2	Druhé období práce Výboru OSN pro mořské dno	str. 27.
4.4	Kodifikace mořského práva se zaměřením na mořské dno	str. 29.
4.4.1	Historicko-politický kontext a skupinové pozice mezinárodního společenství jako rámec procesu kodifikace mořského práva	str. 29.
4.4.2	Úmluva OSN o mořském právu z roku 1982	str. 31.
4.4.3	Dohoda o provádění části XI Úmluvy OSN o mořském právu	str. 33.
IV.	ROZBOR PRÁVNÍHO REŽIMU MOŘSKÉHO DNA S OHLEDEM NA PROVÁDĚNÍ ČINNOSTI VZTAHUJÍCÍCH SE K NEROSTNÝM ZDROJŮM	str. 33.

1.	Vymezení „Oblasti“	str. 33.
2.	Zásady právního režimu „Oblasti“	str. 35.
2.1	Společné dědictví lidstva	str. 35.
2.2	Shodné a rozdílné momenty základních zásad právních režimů mezinárodních prostorů	str. 39.
3.	Organizace mořského dna	str. 43.
3.1	Struktura Organizace	str. 44.
3.1.1	Shromáždění	str. 44.
3.1.2	Rada Organizace	str. 45.
3.1.3	Sekretariát	str. 47.
3.1.4	Podnik	str. 47.
4.	Provádění činností na mořském dnu ve vztahu k nerostným zdrojům	str. 48.
4.1	„Podvojný systém“ - základní koncept pro provádění činností v „Oblasti“	str. 48.

4.2	Podmínky vyhledávání, průzkumu a těžby v „Oblasti“	str. 49.
4.2.1	Prospekce zdrojů „Oblasti“	str. 50.
4.2.2	Průzkum a těžba zdrojů „Oblasti“	str. 51.
4.3	Zvláštní postavení „pionýrských investorů“	str. 52.
4.4	Uzavřené kontrakty ve vztahu k „Oblasti“	str. 54.
4.5	„Převod technologií“ využívaných v „Oblasti“	str. 54.
5.	Zdroje mořského dna	str. 55.
5.1	Polymetalické konkrécie	str. 56.
5.2	Feromanganové krusty, bohaté na kobalt	str. 57.
5.3	Polymetalické sulfidy	str. 58.
5.4	Zdroje kontinentálního šelfu	str. 59.
V.	ZÁVĚR	str. 59.

I. ÚVOD

Tématem této práce je problematika právních režimů mezinárodních prostorů, pojednaná zejména v souvislosti s otázkou možného dobývání zdrojů a surovin v těchto prostorách. Mezinárodní prostory se stávají objektem zájmu lidstva zejména vzhledem k jejich možnému využití ke získávání surovin a zdrojů, jejichž spotřeba je dlouhodobě na vzestupu, přičemž se jasně ukazuje, že zásoby nejsou nekonečné. Vyhledávání dalších zdrojů mimo dosud využívané prostory spadající pod jurisdikci jednotlivých států, se tak, vedle jiných koncepcí vztahujících se k zabezpečení lidstva potřebnými surovinami, (alternativní obnovitelné zdroje, úspornější využívání surovin) zdá být jednou z možných cest v rámci hledání dlouhodobě udržitelného přístupu k přírodním zdrojům a surovinovému zabezpečení lidstva.

Skutečnost, že tyto prostory leží mimo jurisdikci států činí z problematiky významnou tématickou oblast mezinárodního práva. Aby se předešlo případným pozdějším sporům, ne-li dokonce střetům mezi státy ve vztahu k mezinárodním prostorům, zdá se být více než moudré a účelné předem jasně zakotvit právní úpravu jejich režimů. Ve vztahu ke zdrojům pak je klíčovou otázkou, kdo, za jakých podmínek a v čí prospěch bude oprávněn v těchto prostorách vyvíjet činnost směřující k exploataci. Pokud by totiž tyto otázky byly ponechány otevřené i ve chvíli, kdy úroveň technologií a přiměřená návratnost dovolí činnost v některém z prostorů efektivně zahájit, lze téměř s jistotou tvrdit, že konflikt mezi státy, respektive skupinami států by se stal nevyhnutelným. Práva aktérů schopných realizovat činnosti v mezinárodních prostorech by se v případě neexistence smluvní úpravy odvíjela od obyčejového pravidla mezinárodního práva vycházejícího z tradičního

institutu prvotní okupace.¹ Tento stav by bylo možné na jedné straně přirovnat k období kolonialismu, pokud bychom jej nahlíželi jako boj několika nejvyspělejších států (a jejich příslušníků) o rozdělení si těchto prostor a jejich bohatství, a na druhou stranu by nešlo přehlížet faktické vyloučení ostatních subjektů mezinárodního společenství. Krom toho, že by takový stav vedl k napětí a případné eskalaci mezinárodních vztahů, je třeba jej odmítnout jako překonaný přístup k vztahům mezi státy přičící se moderním zásadám mezinárodního společenství. Toto chápání posouvá celý problém do zásadnější roviny, kdy není nahlížen již jen jako boj o suroviny a úsilí o národní prestiž, ale stává se prostorem pro realizaci myšlenek pohlížejících na svět skutečně globálním prizmatem jako na téma společného zájmu lidského společenství.

Utváření právních režimů mezinárodních prostor kontraktuální cestou je složitým, řadou specifík těchto prostor a komplexem odlišných zájmů států ovlivněným, proces probíhající v průběhu delšího časového úseku. Zaměřit se hodlám v této práci na teritorium mořského dna za hranicí jurisdikce států, „Oblast“, coby mezinárodní prostor jehož právní režim se nachází ve fázi přechodu smluvní úpravy k praktické aplikaci. Příklad tohoto prostoru pak hodlám použít jako model pro komparaci s dalšími mezinárodními prostory a jejich právním vymezením.

Práce si klade za cíl popsat a ukázat hlavní principy, na kterých je právní režim mořského dna vytvořen, respektive v praxi dotvářen a postihnout i motivace států a skupin států při vytváření nebo odmítání tohoto režimu případně jeho částí. Hodlám totiž ukázat, jak hlavní principy režimu mořského dna vychází jednak ze zájmů a požadavků

¹ srov. Potočný, M.; Ondřej, J.; Mezinárodní právo veřejné; C.H. Beck; Praha 2002; str. 93

jednotlivých aktérů podílejících se na jeho tvorbě, jednak ze specifických podmínek mezinárodního prostoru samotného a v neposlední řadě z globálních procesů v mezinárodních vztazích. Vedle tohoto historického pohledu na proces vývoje úprav mezinárodních prostorů pak má detailní rozbor právního režimu Oblasti ve vztahu k jejím zdrojům ukázat promítnutí těchto širších vlivů na konkrétní vymezení aktivit v konkrétním prostoru. Rámcově se hodlám v práci zabývat otázkou závaznosti takto vytvořených právních systémů a otázkou vzniku objektivních právních režimů.

II. Problematika obecné závaznosti multilaterálních smluv zakládajících objektivní právní režim

1. Obecná charakteristika mezinárodních prostor a procesu smluvní úpravy jejich právních režimů

Mezinárodní prostory jsou teritoria nacházející se na a pod povrchem planety Země a v kosmu, jejichž základním společným znakem je skutečnost, že netvoří součást území některého státu, nejsou objektem jurisdikce států. Důvodem jsou především jejich přírodní charakteristiky, které je činí, respektive po dlouhé období historie činily, člověku nedostupnými, nebo přesněji řečeno znemožňovaly jejich okupaci. To ovšem neznamená, že by tato teritoria zůstala zcela stranou zájmu lidstva. Absence svrchovanosti některého státu jako základní společný rys tak tématicky sbližuje prostory (volné moře, mořské dno, Antarktidu, vesmír a nebeská tělesa), které se jinak svými specifiky výrazně odlišují. Vedle teritorií pozemských, které je možné prostorově vymezit přesně a definitivně, je jako mezinárodní prostor třeba pojímat kosmický prostor a v něm se nalézající tělesa, tedy oblast jejíž pevnější uchopení a pochopení se vymyká současným i vzdáleným možnostem lidstva nejen po stránce technické. Vedle prostoru mořského tvořeného vodou

jako specifickým médiem podmiňujícím jeho využívání, je praktické využívání zdrojů mořského dna právě tímto médiem limitováno a při zařazení Antarktidy mezi tyto prostory nelze nevidět nepoměr mezi její rozlohou a prostorovou dimenzí moře, jeho dna nebo dokonce vesmíru.

Je tak zřejmé, že každý z mezinárodních prostorů vyžaduje speciální úpravu svého právního režimu vycházející ze zcela specifických podmínek vlastních každé z těchto atypických oblastí, odlišných zájmů států v každém z nich a také ze skutečnosti, že okamžik možného faktického přístupu a výkonu činností bude v případech jednotlivých prostor značně odlišný. Příklad mořského dna za hranicí národní jurisdikce (Oblast) pak považují za jistým způsobem aktuální téma, jak co se týče procesu vymezení jeho právního režimu jako takového, tak uvádění tohoto režimu do praxe. Na pomyslné časové linii vývoje mezinárodních režimů by Oblast představovala po volném moři další krok praktické realizace konsenzu lidstva nad uspořádáním vztahů týkajících se některého mezinárodního prostoru.

Zatímco režim mezinárodního prostoru volného moře historicky první, vytvářený vývojem v průběhu několika staletí je součástí každodenního života mnoha lidí a fungování významných oblastí lidské činnosti, lze konstatovat, že v případě ostatních mezinárodních prostorů je praktická aplikace utvářeného režimu především otázkou budoucnosti. Tato premisa pak platí zejména pro kosmický prostor. Proces utváření právního režimu mořského dna a jeho postupnou projekci do praxe, které lze pozorovat v uplynulých dekádách a jehož jsme současníci, je proto možné rovněž nahlížet jako na určitý modelový příklad pro vytvoření a koncepční pojetí právních režimů dalších mezinárodních prostorů, respektive jejich fungování v praxi.

Mezinárodní prostory nelze chápat jako nějaké oblasti právního vakua. Obecně se tyto prostory řídí obyčejovými normami mezinárodního práva, postupně se ovšem stávají rovněž objektem multilaterálních smluv. Především tyto smlouvy pak mají potenciál být komplexním pramenem jednotlivých právních režimů.

Dosažení širokého, respektive globálního konsenzu je dlouhodobým a obtížným procesem, ve kterém dochází ke střetu celé řady protichůdných zájmů a názorů států, aktérů tvořících právní režimy těchto prostorů. Podrobnějšímu rozboru takového procesu ve vztahu k režimu mořského dna se budu věnovat podrobněji ve zvláštní kapitole, přičemž se pokusím ukázat k jaké koncentraci zcela různorodých vlivů dochází při pokusu o komplexní řešení právního režimu tohoto, ale obdobně i dalších mezinárodních prostor. Na tomto místě dále považuji za důležité zdůraznit, jak jako určitý akcelerátor úsilí po zakotvení právního režimu působí výhled na jeho blížící se potřebu pro praxi. Vzhledem k tomu, že mezinárodní prostory jsou vesměs vzdálené, nehostinné a nepřístupné, je pochopitelné, že teprve ve chvíli, kdy technický pokrok umožňuje lidstvu alespoň teoretické vyhlídky na realizaci činností v některém mezinárodním prostoru, roste i úsilí dát těmto činnostem pevný právní základ. Zatímco moře bylo využíváno v podstatě od nepaměti a k jeho právním vymezením coby mezinárodního prostoru došlo teprve následně, v dalších případech je tomu právě naopak, když právní úprava režimu zde předchází vlastní praktické činnosti.

Mezinárodní prostory jsou tedy oblastmi nacházejícími se mimo jurisdikci států a to především z důvodu jejich určitých specifíků, přirozených a atypických zároveň, spočívajících zejména v rozlehlosti, odlehlosti, nehostinosti a nepříznivých životních podmínkách. Tato

specifika měla za následek, že zmíněné prostory pro člověka v minulosti nebyly vůbec, anebo pouze s maximálními obtížemi, dosažitelné a právě proto nebyly ovládnuty žádným státem nebo národem. Technologický pokrok ovšem lidstvu postupem času umožnil tyto prostory v různé míře využívat. Toto užívání ovšem nebylo spojeno s kontrolou prostoru jako takového, bylo prováděno více státy a jejich příslušníky paralelně, bez toho že by jejich činnosti spolu nutně kolidovaly, i když k určitému vznášení nároků vůči zejména okrajovým partiím těchto prostorů přilehlých území některých států přirozeně docházelo. Obecně je možné v přístupu států ve vztahu vůči mezinárodním prostorům identifikovat dvě protikladné tendence. Na jedné straně je to snaha států o ovládnutí těchto prostor nebo alespoň jejich co největších částí a na straně druhé je to úsilí o zachování těchto prostor jako skutečně mezinárodních, tedy jako svobodných a všem státům volně přístupných.²

2.1 Multilaterální smlouvy coby potencionální pramen mezinárodního práva

Klíčovým problémem, kterým je třeba se ve vztahu k v práci popisovanému právnímu režimu prostoru mořského dna stejně jako v případě právních režimů prostor dalších zabývat je otázka jejich závaznosti. Jde o to, zda a případně za jakých podmínek má ustanovení právního režimu mezinárodního prostoru multilaterální smlouvou obecně závazný charakter, anebo zda jej je třeba nahlížet jen jako na kontraktuální vztah zavazující pouze smluvní strany. Důležitou právně teoretickou otázkou pro posuzovanou závaznost Úmluvy by tak byla obecná platnost multilaterálních dohod obdobného typu. Teorie v tomto ohledu nedává jednoznačnou odpověď. Podle jednoho názoru je:

²srov. Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004, J.; str. 10

„smlouva konsenzuálním pramenem mezinárodního práva a pojmově nemůže zavazovat státy, které neprojevily souhlas být jí vázány (pacta tertiis nec nocent nec posunt)...mohla by se teoreticky stát pramenem obecného mezinárodního práva, pokud by se jejími stranami staly skutečně všechny státy světa.“³ Tento názor ovšem vyjadřuje pohled vycházející z ryze teoretického hlediska, chápající suverenitu států v realitě mezinárodních vztahů dogmaticky jako zcela nedotknutelnou hodnotu. Praktičtější názor reflektuje skutečnou situaci, ve které jsou státy pod větším či menším vlivem okolí a ve které významnou roli hraje přesvědčivost názoru většiny a v neposlední řadě také poměr sil aktérů: „O kategorii kolektivních právo tvorných smluv nelze totiž tvrdit, že nemají právní účinky i na státy v nich nezúčastněné. Objektivní mezinárodní právo formulované v kodifikačních úmluvách, jako je právo diplomatické, mořské nebo smluvní, které byly přijaty převážnou většinou států, je aplikováno via facti i na státy, které z různých důvodů nejsou zatím stranami těchto úmluv.“⁴ Podstatným faktorem je počet států, které se staly signatáři jednotlivých smluv. Ten je v případě jednotlivých prostorů značně odlišný, lze konstatovat, že o skutečném výslovném uznání některého režimu přesvědčivou většinou mezinárodního společenstva lze hovořit pouze v případě režimů mořských. Podle údaje Divize pro záležitosti oceánu a mořské právo k září 2005 k Úmluvě přistoupilo 149 států světa.⁵

³ Malenovský, Jiří; Mezinárodní právo veřejné; Doplněk; Brno 2002; str. 137

⁴ Potočný, M.; Ondřej, J.; Mezinárodní právo veřejné; C.H. Beck; Praha 2002; str. 197

⁵ srov. www.un.org

2.2 Neúčast klíčové mocnosti na kontraktuálním zakotvení právního režimu v kontextu s uplatňováním jeho obecné závaznosti v praxi

Realita mezinárodních vztahů vyžaduje zabývat se vedle otázky počtu signatářů jednotlivých smluv také tím, zda mezi nimi jsou státy mající rozhodující vliv. Bez ohledu na fundamentální zásadu svrchované rovnosti států je totiž zřejmé, že pro praktické prosazení obecné závaznosti právních režimů jednotlivých prostor je nezbytná účast velmocí

Pro posouzení názoru o obecné závaznosti kodifikace mořského práva v praxi je tak nutné si uvědomit fakt, že členem Úmluvy nejsou Spojené státy coby světový hegemon. Důvodem pro neratifikování Úmluvy ze strany USA, pak byly právě pasáže týkající se mořského dna.⁶ Jako protiváhu se Spojené státy pokusily ve spolupráci s Francií, Velkou Británií a Spolkovou republikou Německo prosadit „reciproční režim“, který do jisté míry odpovídal aplikaci zásady „svobody volného moře i na mořské dno.“⁷

Jakkoli jsou si v rovině teorie státy zcela rovny, nelze nevidět, že v praktické rovině je názor mocných významnější. Ačkoli USA Úmluvu o mořském právu zcela neodmítly a lze se domnívat, že do jisté míry uznávají i Organizaci, na jejíž činnosti se podílí v roli pozorovatele, nelze na druhou stranu opomíjet jejich opakované deklarování výhrad vůči této kodifikaci mořského práva. Z otázky se stalo i významné téma domácí politiky USA, když se na opačných stranách utvařily tábory, z nichž jeden prosazuje názor, že si USA tím, že stojí mimo většinou světového společenství uznávaný

⁶ srov. Oxman, B.H.; Summary of the Law of the Sea Convention; in: International Law-a contemporary perspective; Westview Press; London 1985; str. 559

⁷ srov. Brownlie, I.; Principles of Public International Law; Oxford University Press 2003; str 245
srov. Agreement Concerning Interim Arrangements Relating to Polymetallic Nodules, uzavřený 2.9.1982

system uzavírají možnost ovlivňovat vývoj v této oblasti, a druhý, který by v aktu přijetí Úmluvy spatřoval rezignaci na prosazení životně důležitých zájmů USA. Lze se pak i domnívat, že toto zpolitizování problému brání přistoupení Spojených států k Úmluvě více než její vlastní obsah, který po změnách přijatých v roce 1994 odpovídá zájmům USA podstatně více než původní kodifikace z roku 1982.

Díky stavu, kdy není Úmluvou vytvořený právní režim některým ze subjektů mezinárodního práva přímo zpochybňován tím, že by byl explicitně porušován, se situace nejeví jako problematická, avšak je třeba si klást otázku, jak by bylo třeba vykládat situaci, kdy by k takovému jednání skutečně došlo. I kdybychom se přiklonili k myšlence, že Úmluva uznávaná výraznou většinou států reprezentujících výraznou většinu světové populace nijak nezavazuje státy, které se k jejímu dodržování nepřihlásily, nelze nevidět, že případné jednostranné uplatňování práv k prostoru a zdrojům, k nimž se ostatní staví jako ke „společnému dědictví“ je bezesporu faktickým popřením práva této většiny na uplatnění vlastní koncepce. Takové jednání by pak bylo těmito státy pocitováno minimálně jako nevlídný akt, namířený navíc nejen proti těmto státům jako takovým, ale proti myšlence lidské vzájemnosti, spolupráce a spoluodpovědnosti, což jsou zásady na kterých stojí současná koncepce vztahů mezi národy.⁸ Následná reakce, kterou by bylo nepochybně nutné očekávat a eskalace napětí mezi státy rovněž není žádoucím stavem.

2.3 Problematika objektivních právních režimů

V souvislosti se vznikem multilaterálních smluv je naukou vznášena otázka, zda takováto smlouva může být pramenem mezinárodního práva. Tradičně je tento názor spíše odmítán s poukazem na již zmíněnou obyčejovou zásadu „pacta tertiis

⁸ srov. např. Chartu OSN

nec nocent nec posunt" s tím, že jako jediný pramen práva je pak třeba chápat pouze mezinárodní obyčej a pouze „univerzálně přijatá kodifikační smlouva by umožnila aplikovat (vůči obyčejovému pravidlu) zásadu lex posterior derogat priori"⁹ (pozdější norma ruší předchozí). Obyčejové pravidlo o nezávaznosti smluv pro třetí strany je obsaženo i v multilaterální kodifikaci smluvního práva, ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu z roku 1969, respektive jejím článku 34, který stanoví, že: "smlouva nevytváří ani práva ani závazky pro třetí stát bez jeho souhlasu".¹⁰

Naopak opačný názor mezinárodněprávní nauky tvrdí že: "smlouvy, které zakládají objektivní právní režim, jako jsou např. smlouvy o kosmickém prostoru a nebeských tělesech, o Antarktidě.....se neomezují jen na smluvní strany, nýbrž působí vůči všem státům (erga omnes)." ¹¹ Rovněž tento názor se může opřít o ustanovení citované multilaterální kodifikace smluvního práva, respektive o článek 38 Vídeňské úmluvy, který suspenduje výše analyzovanou úpravu s tím, že „žádné ustanovení článků 34 až 37 nebrání tomu, aby se pravidlo stanovené ve smlouvě stalo závazné pro třetí stát jako obyčejové pravidlo mezinárodního práva"¹²

V této souvislosti je tedy třeba si klást otázku jakým způsobem má být případný souhlas se smluvní úpravou vyjádřen. Pro smluvně přijatý závazek vyžaduje Vídeňská úmluva (čl. 35) explicitně písemný souhlas. Z tohoto pohledu se zdá být jasné, že státy, které se nestaly signatáři Úmluvy OSN o mořském právu, nejsou jejími ustanoveními vázány. Pokud ovšem bychom ovšem chápaly faktickou akceptaci

⁹ David, V.; Sladký, P.; Zbořil, F.; Mezinárodní právo veřejné; Linde; Praha 2004; str.110

¹⁰ srov. Vídeňská úmluva o smluvním právu; in: Potočný, M; Ondřej J.

Dokumenty mezinárodního práva IV; Karolinum; Praha 1999; str. 117

¹¹ Potočný, M.; Ondřej, J.; Mezinárodní právo veřejné; C.H. Beck; Praha 2002; str. 197

¹² srov. Vídeňská úmluva o smluvním právu; in: Potočný, M; Ondřej J.

Dokumenty mezinárodního práva IV; Karolinum; Praha 1999; str. 118

existence právního režimu mořských prostorů za obecný, tacitní souhlas s existencí těchto režimů mající za důsledek vznik mezinárodního obyčeje, spočívajícího právě v podstatě existence daných právních režimů jako takových nebo alespoň zásadních principů, na kterých tyto stojí. Tomu by v jistém smyslu odpovídal i existující stav, kdy ani jediná supervelmoc není podle všeho schopna, respektive za současnou cenu ochotna, dané právní režimy odmítnout či zpochybnit. Lze se pak domnívat, že do budoucna, tak jak se budou tyto režimy etablovat do praxe, se tento stav ještě prohloubí a že se tedy v praxi fungující právní režimy ustálí jako obyčejové, obecně uznávané prameny mezinárodního práva, jakkoli ovšem lze očekávat, že tento proces bude s největší pravděpodobností provázan paralením procesem formálního přistupování k jejich smluvní úpravě i státy dosud na ní neparticipujícími. Po relevantní dobu trvající faktická akceptace stavu založeném multilaterální smlouvou vede k situaci, kdy se „obsah smluvní úpravy stane pro nečlenské státy závazný cestou ustáleného obyčeje.“¹³

2.4 Vznik objektivních právního režimů jako postupný proces, vyvíjející se v souladu se specifiky mezinárodních prostorů

Tento proces postupného přerůstání kontraktuální úpravy právního režimu do obecně akceptované a v důsledku toho obecně závazné podoby je opět nutné nahlížet u jednotlivých mezinárodních prostorů jako proces ne-li odlišný, tak minimálně v různé fázi vývoje se nacházející. To je znovu třeba chápat jako důsledek odlišných charakteristik jednotlivých prostorů, mající za důsledek rozdílný časový okamžik jejich praktického uchopení a na tuto skutečnost se vážící faktický tlak na zakotvení jejich právního režimu a

¹³ Čepelka, Č.; Právo mezinárodních smluv; Vídeňská úmluva o smluvním právu (1969) s komentářem; SPN; Praha 1986; str 75

jeho uvádění do praxe mezinárodního práva coby obecně platné normy. Pozorujeme-li právní režim volného moře, který je z tohoto pohledu historicky nejstarší, je tento již vlastně možné chápat jako definitivně vymezený, obecně akceptovaný a v praxi denně aplikovaný a skutečnost, že tento režim není smluvně univerzálně stvrzený má svou příčinu především ve faktu, že je tento režim spojen v jednu celistvou úpravu i s právním režimem mořského dna za hranicí národní jurisdikce, Oblasti. Ta se sama nachází ve fázi, kdy je teprve coby svébytný prostor uchopována, fakticky prozkoumávána, její vymezení postupně stabilizováno a obecná akceptace a praktická aplikace jejího režimu, jakkoli může být ještě v detailech přizpůsoben, probíhá. V případě kosmického prostoru dochází spíše k vymezování základních zásad a koncepcí, které jsou předmětem jisté shody, avšak v případě tohoto prostoru a úpravy jeho právního režimu by zřejmě v současnosti nebylo na místě hovořit o nějakém univerzálním a definitivním řešení, čistě z důvodu, že poznání prostoru jako takového a tím i jeho uchopení a využití, které by se zakládalo na obecně akceptovaném, celostně a definitivně koncipovaném, právním režimu je otázkou vzdálenější budoucnosti. O poněkud odlišných specificích Antarktidy, i vzhledem k této časové linii vývoje úprav právních režimů mezinárodních prostorů bude pojednáno v pasáži věnované tomuto prostoru.

III. HISTORICKÝ EXKURZ: VYMEZENÍ A PRAMENY PRÁVNÍ ÚPRAVY JEDNOTLIVÝCH MEZINÁRODNÍCH PROSTORŮ

1. Volné moře

Historicky prvním prostorem aspirujícím stát se prostorem mezinárodním bylo bezesporu moře. Díky své rozloze

(360 milionů km² respektive 71% povrchu země)¹⁴ nebylo moře nikdy ovládnuto jedním státem, ale naopak bylo vždy využíváno státy mnohými. Zejména pro pobřežní státy představovalo moře přirozený prostor pro provádění hospodářských činností. Nejdůležitějšími aktivitami zde vždy byly především rybolov a plavba. Jakkoli poskytovalo moře dostatečný prostor pro nerušenou paralelní činnost, rozšířilo se poměrně záhy u pobřežních států chápání částí moře přiléhajících k pevnině jako oblast státního zájmu. Za hlavní motivaci nelze v tomto období ovšem zřejmě označit snahu o nějakou monopolizaci výtěžků pobřežního moře, jednalo se spíše o postup mající zabezpečit zájmy státu na pobřeží před možným napadením nebo vměšováním. Určitá zvláštní práva pobřežních států nakonec ve svém díle uznal i klasik mořského práva Hugo Grotius, který původně možnost jakéhokoli přivlastnění moře odmítal.¹⁵ Pojetí, které chápe pobřežní zónu jako sféru vlivu přímořských států, zatímco mimo ní je mořský prostor volným a svobodným, se postupně prosadilo a další diskuze se pak soustředily především právě na vymezení šíře této zóny. Diskuze byly ovládány zejména úsilím o nalezení kompromisu mezi snahou pobřežního státu o maximalizaci záruk pro jeho pobřeží a obecným zájmem o minimalizaci omezení, které by těmito opatřeními vznikaly činnosti druhých. Pro stanovení šířky pobřežního moře byla v průběhu 18. století teorií vymezena vzdáleností tří námořních mil, která fakticky odpovídala prostoru, který byl pobřežní stát schopen ovládat ze země pomocí pobřežních děl, což bylo pravidlo vycházející v podstatě z tradiční zásady mezinárodního práva vyžadující efektivní schopnost státu působit na území nad kterým proklamuje svrchovanost. Přitom je však nutno poznamenat, že se tato šířka pobřežní zóny nikdy nestala obecně uznávanou všemi státy a nelze jí tedy

¹⁴ Luard, E.; *The Control of the Seabed; A New International Issue*; Heinemann; Londýn 1974; str. 5

¹⁵ k názorovému vývoji H. Grotia srov. např. Hoffmann, G.; *Hugo Grotius*; W. Pieck Universitat; Rostock 1982

zřejmě chápat jako obecně platné pravidlo. Na druhou stranu se ovšem ani volné moře v praxi nestalo skutečně svobodným prostorem, ve kterém by volně vzkvétal mezinárodní obchod a spolupráce. Kontrola důležitých námořních cest a ovládnutí strategických opěrných bodů se naopak staly klíčovým kritériem pro určení sfér hegemonie a dominance velmocí¹⁶, mocenským nástrojem užívaným vůči konkurenčním mocnostem a v důledku toho příčinou řady konfliktů.

Úsilí o kodifikaci právního režimu moře spadá až do období druhé poloviny 20. století. Její první etapou byla konference o mořském právu konaná v Ženevě, ukončená v roce 1958 přijetím čtyř smluv, které se věnovaly jednotlivým oblastem úpravy. Těmi byly Úmluva o pobřežních vodách a pásmu souvislém, Úmluva o pevninské mělčině, Úmluva o volném moři a Úmluva o ochraně biologického bohatství volného moře. Tyto smlouvy sice ještě neobsáhly mořské právo jako celek a řadu sporných oblastí, týkajících se zejména vymezení šíře některých zón ponechaly otevřenou. Přesto jim nelze upřít, že se staly první ucelenější koncepcí mořského práva a základem pro další práci. Z hlediska tématu této práce považují ze důležité upozornit především na skutečnost, že si tato úprava všímá i mořského dna respektive jedné jeho části pevninské mělčiny (kontinentálního šelfu), což nicméně naznačuje, že na moře již není pohlíženo pouze jako na vodní rezervoár, ale že jako potencionální oblast zdrojů a tím v podstatě i jako svébytný mezinárodní prostor začíná být nahlíženo i mořské dno.

Nedořešené otázky a především změny na politické mapě světa způsobené dekolonizací, která s sebou přinesla požadavky nových států, si vyžádaly svolání třetí konference OSN o mořském právu. Jejím výsledkem pak po téměř deseti

¹⁶ srov. např. Geopolitika moří a oceánů ;in: Hnízdo, Bořek; Mezinárodní perspektivy politických regionů; ISE; Praha 1995; str. 55 nn.

letech bylo schválení Úmluvy OSN o mořském právu, komplexní úpravy aspirující stát se skutečnou kodifikací mořského práva.

Úmluva člení vodní masu moře na tyto zóny: pobřežní moře, přilehlou zónu, výlučnou ekonomickou zónu a volné moře. Pobřežní moře může dosahovat šíři až 12 námořních mil od základní linie (nejnižší čára odlivu) a je prostorem spadající zcela pod národní jurisdikci pobřežního státu. Šíře přilehlé zóny je limitována do 24 námořních mil od základní linie a pobřežní stát zde je oprávněn vykonávat kontrolní činnost lodí v souvislosti s ochranou svého pobřeží. Velmi významnou je výlučná ekonomická zóna, která může sahát až do vzdálenosti 200 námořních mil od základní linie. Tato zóna se stala novým institutem mořského práva a její vznik vycházel z požadavků rozvojových zemí, které jejím prostřednictvím hodlaly usilovat o zmenšení svého vývojového handicapu. V této zóně vykonává totiž pobřežní stát „svrchovaná práva za účelem průzkumu a těžby přírodních zdrojů, zejména ryb a nerostného bohatství.“¹⁷ Naproti tomu volné moře nacházející se za těmito zónami slouží pro mírové užívání všem (i vnitrozemským) státům a nepodléhá jurisdikci žádného z nich. Nejdůležitějšími jsou v praxi bezesporu právo plavby a právo rybolovu a právě obecná dovolenost výkonu těchto práv, ve spojení se zákazem vztažení státní svrchovanosti nad území volného moře, z něj činí prostor v pravém slova smyslu mezinárodní.

Úmluva o mořském právu se ovšem kromě úpravy režimu vodní masy moře nově zaměřila i na mořské dno a podrobně upravila i režim tohoto prostoru. Ačkoliv je právní režim moře i mořského dna založen jedním dokumentem, považují za nutné tyto dva prostory a jejich režimy odlišovat, protože

¹⁷ Potočný, M.; Ondřej, J.; Mezinárodní právo veřejné; Zvláštní část; C.H.Beck; Praha 2002; str. 121

se jak svou podstatou tak i v zásadních přístupech k úpravě jejich právních režimů výrazně odlišují, jedna smlouva tak zakládá dva specifické právní režimy dvou odlišných prostorů.¹⁸ Z toho důvodu a rovněž vzhledem k zaměření této práce bude problematika týkající se mořského dna podrobněji pojednána odděleně od pasáží věnujících se volnému moři.

2. Antarktida

Antarktida se díky své odlehlé geografické poloze a nepříznivým životním podmínkám po dlouhé období držela stranou lidského zájmu, což jí poskytlo předpoklady k tomu stát se dalším mezinárodním prostorem. Díky zmíněným specifikům totiž nebyl kontinent osídlen, stranou zájmu pak zůstával i z toho důvodu, že lidstvo v počátečním období fakticky nenacházelo praktické využití pro jeho území a nároky vůči němu vznášené tak byly motivovány spíše velmocenskými ambicemi jednotlivých států než praktickými úmysly. Tyto, řadou států uplatňované nároky vedly až k jednostrannému vymezení sektorů v antarktickém prostoru ze strany Velké Británie, Francie, Norska, Argentiny a Chile ve dvacátých letech 20. století. Nároky těchto států se navzájem překrývaly, což mohlo signalizovat potencionální nebezpečí vzniku sporů. Především pak ale toto rozdělení zcela opomíjelo nově se formující geopolitické uspořádání světa se dvěma supervolmocemi, USA a SSSR, které zůstaly stát mimo něj, ačkoliv je jejich nová role v mezinárodním systému k zájmu o tento prostor nepochybně předurčovala. Z těchto důvodů byla koncem padesátých let 20. století otázka úpravy režimu Antarktidy otevřena z iniciativy USA k jednání.

V procesu určení právního režimu Antarktidy se ovšem prosadil značně odlišný přístup než v případech jiných

¹⁸ s.;rov. Ondřej,J.; Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní; Čeněk; Plzeň 2004; str. 176

mezinárodních prostorů, spočívající ve skutečnosti že konsenzus nebyl hledán na globální úrovni, ale jen mezi zainteresovanými státy, které vyjádřily své rozhodnutí provádět v Antarktidě výzkum prostřednictvím expedice nebo zbudováním vědecké stanice. Výsledná Smlouva o Antarktidě tedy vzešla ze souhlasu pouhých dvanácti států, i když států vzhledem k tomuto prostoru nejaktivnějších. Tento přístup upřednostňující spíše hledisko faktického, efektivního vztahu států k Antarktidě než předpoklad všeobecného zájmu vedl k dalšímu specifiku spočívajícím ve vymezení tří kategorií smluvních stran. Do první kategorie náleží původních dvanáct kontrahentů Smlouvy, do druhé státy v Antarktidě aktivně působící na poli vědy a výzkumu a třetí, zbytková, kategorie je pak vyhrazena ostatním smluvním stranám. Pouze státy z první a druhé kategorie mohou aktivně ovlivňovat dění v prostoru v rámci Smlouvou založeného systému. Smlouva jako objekt své působnosti vymezuje prostor jižně od 60. rovnoběžky, s výjimkou částí na které lze vztáhnout režim mořský. Právní úprava režimu Antarktidy pak byla dále vymezena několika navazujícími smlouvami, které detailněji řeší některé specifické otázky. Těmito smlouvami spoluudotvářejícími antarktický režim jsou Úmluva pro zachování antarktických tuleňů (1972), Úmluva o zachování mořských živých zdrojů Antarktidy (1980), Úmluva o úpravě činností týkajících se nerostných zdrojů Antarktidy (1988) a Protokol o ochraně životního prostředí Antarktidy (1991)

Dalším specifikem popisovaného systému je vedle této určité nerovnosti smluvních stran formálně časově omezený respektive prozatimní charakter tohoto uspořádání. Ten spočívá v dočasném „zmrazení“ práv států činících si nároky na nějakou míru suverenity nad částmi Antarktidy. Tato práva

nejsou tedy ani popřena ani potvrzena, státy se však zavazují je po přechodnou dobu nevznášet.

Co se týká dosud známých zdrojů, které by mohly být z Antarktidy získány a které by mohly být motivací zájmu států o tento prostor, zdají se jako nejzajímavější ložiska uhlí, železné rudy, uranu a řady barevných kovů. Nejperspektivnější lokalitou kontinentu vzhledem k rozmístění těchto zdrojů se pak jeví jeho vnitrozemí. Výše zmíněná úmluva týkající se nerostných zdrojů Antarktidy ovšem v současnosti nedovoluje tyto zdroje využívat. Vedle těchto zdrojů rovněž není nevýznamná skutečnost, že Antarktida představuje největší zásobárnu sladké vody Země, v podobě ledu se zde podle odhadů nalézá 70-80 % jejich celkových zásob.

3. Vesmír a nebeská tělesa

Kosmický prostor lze označit za nejmladší, do budoucnosti ovšem bezpochyby nejvýznamnější z mezinárodních prostorů. Nejmladší proto, že úvahy o využívání tohoto prostoru, respektive o oprávnění k této činnosti mohli být považovny za podstatné teprve ve chvíli, kdy pokrok lidstvu umožnil přiblížit se hranicím tohoto prostoru. Cesty prvních umělých družic tak měly jistě významný vliv na růst potřeby řešit tyto otázky, protože prakticky prokázaly, že kosmický prostor je pro člověka dosažitelný. Tento pocit byl ještě umocněn poměrně rychlým a úspěšným vývojem činností v této oblasti, stejně jako skutečností, že tyto činnosti byly prováděny oběma supervelmocemi bipolárního světa a tvořily nikoli nepodstatnou součást jejich soupeření.

První pravidlo, které souviselo s počátky pronikáním do kosmu a vymezením tohoto prostoru jako takového, ovšem nebylo vytvořeno cílenou kodifikací, ale vzniklo jako

tacitní akceptací ustálený mezinárodní obyčej, vymezující hranici kosmu oproti vzdušnému prostoru spadajícímu pod jurisdikci států. Toto pravidlo vycházelo ze skutečnosti, že se předem ohlášené lety družic po oběžné dráze Země nestaly terčem protestů států nad jejichž územím se pohybovaly. Z tohoto bylo vyvozeno, že nejnižší oběžné dráhy tak představují státy obecně chápanou hranici vzdušného prostoru spadajícího pod jejich svrchovanost. Jiná interpretace tohoto chování států ovšem umožňovala ještě dále jdoucí výklad, který kosmický prostor chápal jako otevřený činnosti všech států, tedy de facto nepřivlastnitelný kterýmkoli z nich.

I pro tento prostor ovšem měl být vypracován právní režim založený na multilaterálním smluvním základě. Jako základní úprava pak byla roku 1967 uzavřena Smlouva o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles (Kosmická smlouva). Smlouva především zakotvila již zmiňovaný obyčejový přístup k vesmíru jako k prostoru nad kterým nemůže být uplatňována jurisdikce států a který je určen k výzkumu a užívání všem, je prostorem svobodným¹⁹.

Další důležitou úpravu pak představovala Dohoda o činnosti států na Měsíci a jiných nebeských tělesech naší sluneční soustavy z roku 1979, jejíž úprava se vztahuje na vzhledem k Zemi nejbližší kosmický prostor a tělesa v něm se nacházející, neboť logicky je to právě tento prostor, který má potenciál stát se prvním objektem lidské činnosti v prostoru.

Vedle těchto smluv byla uzavřena ještě řada smluv podrobněji se zabývajících některými otázkami souvisejícími

¹⁹ srov. Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004, J.; str. 36 nn

s činností v kosmu, rozvádějících základní zásady vyjádřené zejména v Kosmické smlouvě. Takovými jsou například Dohoda o pomoci kosmonautům a jejich návratu a o vrácení předmětů vypuštěných do kosmického prostoru (1968), Úmluva o mezinárodní odpovědnosti za škody způsobené kosmickými objekty (1972), Úmluva o registraci objektů vypuštěných do kosmického prostoru (1975). Mimo to byly přijaty na půdě OSN další dokumenty podrobněji upravující zásady činností prováděných v kosmu.

4. Oblast -mořské dno za hranicemi národní jurisdikce

4.1. Počátky chápání mořského dna jako svébytného prostoru

Ve srovnání s mořem je rovněž mořské dno relativně „novým“ prostorem, ve kterém se uplatňuje mezinárodní právní režim. Jako prvotní impuls k aktivnímu hledání tohoto režimu je považováno prohlášení prezidenta USA H. Trumana z roku 1945²⁰, které lze interpretovat jako jednostrannou proklamaci nároků Spojených států na přírodní zdroje nalézající se na mořském dně v místech přiléhajících k jejich pobřeží. Podnětem k této proklamaci byla skutečnost, že vědecké poznatky prokázaly, že se v prostoru mořského dna nacházejí cenné zdroje a že jejich exploatace je otázkou poměrně blízké budoucnosti. Opětovně lze tedy pozorovat, že vidina realizace činnosti v prostoru, kde byla dříve chápána jako nemožná nebo neúčelná respektive nerentabilní má urychlující účinek na proces hledání jeho právního režimu. Spolu s tím, jak začal být prostor mořského dna, včetně prostoru pod ním, nahlížen jako potencionální zdroj surovin, přestal být chápán jen jako součást moře a začalo se etablovat jeho chápání coby svébytného prostoru.

²⁰ Damrosch, L.F.; Henkin, L.; Crawford, P.R.; Schachter, O.; Smith, H.; International Law - Cases and Materials; West Group; St. Paul, Minn. 2001; str.1423

4.2 Úmluva o pevninské mělčině z roku 1958

Zájem se v prvním období soustředil především na partie mořského dna přiléhající k pobřeží, oblast pevninské mělčiny (kontinentálního šelfu) a to jednak z logického důvodu jejich nejsnazší přístupnosti repektive využitelnosti, jednak proto že tato území sousedící s pobřežními státy pro tyto představovala oblast národního zájmu nejen z důvodu případné exploatace, ale bezpochyby i z důvodů bezpečnostních, nikoli v neposlední řadě zde pak hrála roli otázka svrchovanosti a prestiže těchto států, respektive snaha zamezit pronikání cizích vlivů do tohoto prostoru. V každém případě lze konstatovat, že za počátky úsilí směřující k vymezení právního režimu mořského dna je třeba spatřovat zejména snahu pobřežních států o zabezpečení svých zájmů. Z tohoto důvodu je tak hledání režimu mezinárodního prostoru poněkud paradoxně zahájeno tím, že určité oblasti prostoru jsou z tohoto režimu vyňaty. Vyloučeny pak takto byly části prostoru nejsnáze a nejdříve dostupné, co do zdrojů a výnosnosti však dle současných poznatků pravděpodobně nejperspektivnější. Této skutečnosti odpovídají i výsledky Ženevské konference z roku 1958, které se, co se dna moře týče, omezují jen na tento přilehlý prostor, který je pojednán v Úmluvě o pevninské mělčině, zatímco režim zbylé části ponechávají neřešený, jak pro širší neshodu států, tak pro nikoli zcela zásadní naléhavost dané problematiky. Vzhledem k tomu bylo možné a jistě i účelné ponechat pro nalezení celkového řešení více času.

Úprava z roku 1958 se tedy týká pouze pevninské mělčiny a výrazně se v ní odráží zájmy pobřežních států. Prostor sice není vymezen jako součást území těchto států a přivlastnění si tohoto území je výslovně zakázáno, Úmluva však těmto státům svěruje svrchovaná práva týkající se průzkumu a využívání pevninské mělčiny a především pak zde

se nacházejících zdrojů. Pevninská mělčina je pak definována jako „část mořského dna a jeho podzemí přiléhající k pobřeží, navazující na oblast pobřežních vod a pokračující až do hloubky 200m, respektive do hloubky která dovoluje využívání jejích přírodních zdrojů a dále pak odpovídající oblasti přiléhající k břehům ostrovů.“ Je ovšem zřejmé že tato definice obsažená v článku 1 Úmluvy z roku 1958 není striktním vymezením prostoru a tím, že jej vedle hloubky dna charakterizuje i z pohledu jeho potencionální využitelnosti, ponechává místo pro širší interpretaci jeho určení. Na druhé straně lze ovšem konstatovat, že toto vymezení bylo schváleno s vědomím, že do budoucna pravděpodobně dojde k vymezení právního režimu zbylé části mořského dna a rovněž nelze přehlížet skutečnost, že nějaká rozsáhlejší praktická činnost v hloubkách přesahujících 200 m byla v době přijetí Úmluvy vzhledem k technickým možnostem vyloučena.

Pro ženevský systém smluv o mořském právu bylo charakteristické že byl koncipován jako nikoli komplexní ale do určité míry kompromisní řešení, kdy byla státům dána možnost zvolit si které smlouvy se zavážou dodržovat a které nikoli. Tím bylo sice dosaženo alespoň určitá minimální míra konsenzu, avšak výsledek ještě rozhodně není možné označit za obecně závazný systém, řada otázek byla ponechána zcela neřešena a ukazovalo se, že i některá přijatá řešení nemají dostatečně širokou podporu států a některá témata budou muset být v budoucnu znovu otevřena.

4.3 Příprava nové kodifikace mořského práva ve vztahu k mořskému dnu

Jedním z takových stranou ponechaných témat bylo právě i vymezení právního režimu mořského dna navazujícího na pobřežní mělčinu. Ve druhé polovině šedesátých let pak počaly sílit hlasy požadující komplexní úpravu mořského

práva včetně režimu mořského dna jakožto jeho nikoli nevýznamné, leč dosud opomíjené součásti. Počátečním impulzem pro zahájení nové vlny jednání o kodifikaci mořského práva se stala iniciativa Malty s níž vystoupil její ambasador při OSN na XXII zasedání Valného shromáždění OSN v roce 1967. Přednesený návrh byl založen na myšlence, že mořské dno jakožto „poslední dosud nedotčený“ prostor Země by se nemělo stát objektem soupeření států o zde se nacházející zdroje, nové vlny kolonialismu, ve které budou zvýhodněny vyspělé státy mající prostředky a technologie nezbytné pro činnost v tomto prostoru. Jako potencionální nebezpečí pak návrh zmínil riziko militarizace prostoru, nejen coby součást bipolárního napětí, ale i jako důsledek boje o bohatství mořského dna.

Maltská iniciativa odstartovala složitý, půldruhé dekády trvající proces hledání globálního konsenzu nad komplexním uspořádáním mořského prostoru, zejména pak jeho dna. To představovalo velkou výzvu pro mezinárodní společenství, které zde mělo prokázat, zda je novou vůdčí silou usměrňující vývoj lidstva jako celku anebo pouze jiným nástrojem pro prosazování národních zájmů. První reakcí OSN na tuto výzvu bylo zařazení bodu nazvaného „Zkoumání otázky vyhrazení mořského a oceánského dna jakož i jeho podzemí, ležících pod volným mořem za hranicemi nynější jurisdikce států výlučně pro mírové účely a využívání jejich zdrojů v zájmu lidstva“ na pořad XXII zasedání Valného shromáždění. V počáteční fázi bylo důležité vůbec pojmout problematiku v její celistvosti a pojmenovat veškeré její aspekty.²¹ Pro tyto účely rozhodlo Valné shromáždění o zřízení Ad hoc výboru, složeného ze zástupců 35 států, který se měl studiem těchto otázek zabývat. Již samotné složení výboru mělo reprezentovat širokou škálu zájmů a pozic států ve vztahu

²¹ Luard, E.; *The Control of the Seabed; A New International Issue*; Heinemann; Londýn 1974; str. 89

k této problematice; sestával ze zástupců dvaceti rozvojových a patnácti rozvinutých, včetně pěti komunistických států, mezi nimi mimo jiné i ČSSR. Přesto se složení výboru nevyhnulo kritice ze strany reprezentantů Paraguaye a Nepálu, kteří namítali, že v komisi chybí zastoupení vnitrozemské rozvojové země. Ad hoc výbor byl záhy přeměněn na trvalý Výbor pro mírové využívání mořského a oceánského dna za hranicemi jurisdikce států (Výbor pro mořské dno) složený ze zástupců již 42 států. V rámci Výboru byly vytvořeny dva podvýbory, jeden specializovaný na technické a ekonomické otázky, druhý na otázky právní.

4.3.1 První období práce Výboru OSN pro mořské dno

První období práce výboru je charakterizováno jako fáze přípravná, zaměřená na studium problematiky a vyjasnění pozic jednotlivých aktérů v rámci diskuze. Tato fáze pak pochopitelně odhalila první zásadní protiklady v postojích různých zájmových skupin. V rámci právního výboru se například vyhranily dva zásadní přístupy k problému určení právního režimu mořského dna a vymezení hranice kontinentálního šelfu. Na jedné straně zde stáli zastánci názoru, že tyto otázky mají být nově vymezeny právním aktem na základě mezinárodního konsenzu a na straně druhé stáli ti, kteří tvrdili, že dané otázky mají být řešeny na bázi již existujících nástrojů mezinárodního práva, bez nutnosti zcela nové úpravy. Zastánci druhého názoru, mezi něž například patřila velká většina států Latinské Ameriky argumentovali tvrzením, že mořské prostory již byly vymezeny unilaterálními akty jednotlivých států a pokus o jejich revizi by tak byl zásahem do svrchovanosti příslušných

států, což by ve svém důsledku představovalo značné riziko eskalace napětí v mezinárodních vztazích.²²

Postupem času se činnost Výboru zaměřila na vypracování návrhu dokumentu, který by shrnoval základní zásady na základě kterých by byla následně utvářena budoucí úprava právního režimu prostoru. Práce na tvorbě tohoto dokumentu, která se stala hlavní náplní činnosti Výboru, probíhala nadále formou neformálních konzultací, přičemž se ukázalo, že názory států se výrazně rozcházejí již v základním přístupu k řešení problému. Základní rozpor se pak během této tři roky trvající debaty projevil mezi „minimalistickou“ a „maximalistickou“ koncepcí. Minimalisté, povětšinou zástupci vyspělých zemí, zejména ovšem USA, prosazovali aby Deklarace obsahovala pouze základní, obecné principy, vyjadřující dobrou vůli a touhu po spolupráci, ponechávajíc ovšem konkrétní otázky otevřené, což druhá strana vyjadřující názor rozvojových států odmítala coby příliš vágní a v podstatě nicneříkající a nezávazné. Naproti tomu navrhovali detailnější vymezení zásad které by definovalo prostor a především jeho zdroje coby „vlastnictví lidstva“ a vyjadřovalo potřebu mezinárodní kontroly jejich exploatace.²³ Jedinou všeobecně přijímanou skutečností tak v průběhu této debaty byla „existence oblasti mořského dna, která je za hranicí národní jurisdikce.“ Vzhledem ke škále možných interpretací tohoto tvrzení a z nich vycházejícím pojetím faktického vymezení tohoto prostoru lze ovšem jen ztěžko hovořit o nějakém zásadním konsenzu. Například s ohledem na již zmiňované vymezení pobřežní mělčiny v Úmluvě z roku 1958, které ponechávalo pobřežním státům otevřená jakási „zadní vrátka“ umožňující jim uplatnění práv ke zdrojům mořského dna i za hranicí určenou hloubkou 200m

²² Luard, E.; *The Control of the Seabed; A New International Issue*; Heinemann; Londýn 1974; str. 91

²³ Luard, E.; *The Control of the Seabed; A New International Issue*; Heinemann; Londýn 1974; str. 92

vzhledem k možnosti jejich využívání, se nabízela extenzivní interpretace, že pobřežní státy budou spolu s vývojem technologií moci takto postupovat až k jakési pomyslné středové oceánské linii, kde se práva protilehlých států setkají.²⁴ Šlo ovšem spíše o v určitém směru přepjatý výklad, poukazující především na nedostatečnost současné úpravy, než o názor, který by zpochybňoval chápání dna jako mezinárodního, ku prospěchu lidstva sloužícího prostoru. Takto široce pojatý výklad nebyl ostatně v průběhu konzultací aktivně podporován žádným státem. Obavu ovšem rovněž vzbuzovala interpretace, která pojímala absenci národní jurisdikce v prostoru mořského dna jako jeho obecnou otevřenost. Toto pojetí, korespondující například s režimem obecně povoleného využívání zdrojů volného moře, by ovšem vedlo k situaci, kdy by sice prostor dna nebyl objektem nároků jednotlivých států, byl by ovšem fakticky postupně obsazován v důsledku činnosti společností zabývajících se exploatací, tedy činností subjektů soukromého práva. Je pak více než zřejmé, že takový vývoj by jednostranně zvýhodňoval vyspělou část světa, tedy že by šel právě opačnou cestou než původní záměr využít zdroje prostoru ku prospěchu lidstva, respektive jako prostředek podpory rozvojového světa. Deklarace zásad tak byla ve finální podobě dotvořena až v průběhu XXV zasedání Valného shromáždění OSN v roce 1970, tedy v rámci určitého formálního procesu. Přijatý dokument pojmenovaný „Deklarace zásad jimiž se upravuje mořské a oceánské dno i jeho podzemí za hranicemi jurisdikce států“ však nakonec nebyl přijat jednoznačným konsenzem, žádný stát jej sice neodmítl, 14 států se však zdrželo hlasování čímž vyjadřovalo svůj nesouhlas s některými poněkud radikálními koncepcemi vnesenými do dokumentu především

²⁴ srov. Úmluvu o pevninské mělčině z roku 1958

latinskoamerickými státy.²⁵ Přesto lze Deklaraci zásad považovat za první krok učiněný na cestě k vytvoření právního režimu mořského dna a jejím přijetím se uzavřela první etapa práce Výboru pro mořské dno.

4.3.2 Druhé období práce Výboru OSN pro mořské dno

Následující druhé období činnosti Výboru OSN pro mořské dno bylo zahájeno rezolucí Valného shromáždění OSN 2750 přijaté současně s Deklarací zásad, která Výbor pověřila přípravou všeobsáhlé kodifikace mořského práva a vyjadřovala rozhodnutí svolat v roce 1973 Konferenci o mořském právu, která by se zabývala "zřízením spravedlivého mezinárodního režimu, včetně mezinárodního ústrojí, pro oblast a zdroje mořského i oceánského dna i jeho podzemí za hranicemi jurisdikce států" a rovněž "přesným vymezením této oblasti"²⁶ Tím byl Výboru dán výrazně širší mandát, což bylo doprovázeno jeho podstatným rozšířením o zástupce dalších čtyřiačtyřiceti států. Vzhledem k rozsahu úkolu, který byl Výboru zadán byla agenda rozdělena mezi tři podvýbory. Nejzásadnější byla práce prvního podvýboru, který měl „připravit návrh smluvních článků zakotvujících mezinárodní režim, včetně mezinárodního ústrojí pro oblast a zdroje mořského a oceánského dna a jeho podzemí za hranicemi jurisdikce států.“ V průběhu práce I. podvýboru se pochopitelně opět vynořila řada sporných momentů, nejvýraznější diskrepance se ovšem projevíly v „ústřední otázce samotného poslání a základního zaměření chystané úpravy, pokud jde o oblast mořského dna.“²⁷ Jako sporná se

²⁵ Kopal, V.; Problémy nové kodifikace mezinárodního práva mořského se zvláštním zřetelem na práva a zájmy vnitrozemských států; Academia; Praha 1983; str. 26

²⁶ Kopal, V.; Problémy nové kodifikace mezinárodního práva mořského se zvláštním zřetelem na práva a zájmy vnitrozemských států; Academia; Praha 1983; str. 36

²⁷ Kopal, V.; Problémy nové kodifikace mezinárodního práva mořského se zvláštním zřetelem na práva a zájmy vnitrozemských států; Academia; Praha 1983; str. 39

ukázala především otázka, kdo bude oprávněn provádět exploataci a jí předcházející činnosti. Názor navazující na maximalistické koncepce prvního období, zastávaný rozvojovými zeměmi prosazoval, aby tyto činnosti přímo prováděla budoucí mezinárodní organizace, pouze s eventuelním přispěním respektive podporou jiných subjektů, jestliže tak stanoví. Na druhé straně stál návrh, podporovaný zejména USA, který by dovoloval činnost v prostoru smluvním státům a subjektům spadajícím pod jejich jurisdikci, přičemž mezinárodní organizaci by v tomto procesu připadla pouze určitá regulační funkce. Mimo tyto krajní názory se objevily ještě další koncepce, které byly ve své podstatě určitou formou kompromisu mezi nimi.

Významným tématem druhého podvýboru pak byla otázka vlastního vymezení jednotlivých částí prostoru. V případě mořského dna šlo tedy o to, kde bude probíhat hranice mezi částí spadající do výkonu jurisdikce pobřežních států a prostorem pod tuto jurisdikci nespadajícím. I zde pochopitelně zastávaly státy respektive skupiny států rozporné pozice. Pobřežní státy, zvláště pak ty v jejichž blízkosti se pravděpodobně nacházela výnosná ložiska zdrojů, usilovaly o co nejširší výlučná práva nejen nad oblastí kontinentálního šelfu, ale nad celým kontinentálním okrajem. Naproti tomu opačná tendence se projevovala v požadavcích států vnitrozemských a zeměpisně znevýhodněných, které sice určitá výsostná práva pobřežních států v přilehlých prostorech dna uznávaly, avšak zároveň požadovaly, aby z výtěžků získaných ze zdrojů zde vydobytých byly odváděny platby mezinárodní organizaci, která by tyto dále přerozdělovala. Vedle této kontrapozice vycházející především z geografických předpokladů se jako protikladné ukázaly být názory států vyspělých a států rozvojových. Vyspělé státy, především pak USA, neodmítaly nároky

pobřežních států, avšak usilovaly o vytvoření systému, který by umožnil provádění činností dalším subjektům na základě smluvního vztahu s nimi.²⁸

Práce třetího podvýboru byla poněkud užejí specializovaná, zaměřená zejména na enviromentální otázky a problematiku vědeckého výzkumu. V pozdějším období se ovšem v jeho agendě objevilo z hlediska exploatace zdrojů dna významné téma „převodu technologií“.

4.4 Kodifikace mořského práva se zaměřením na mořské dno

Práce Výboru pro mořské dno a jeho podvýborů byla zakončena roku 1973 svoláním III. konference OSN o mořském právu, jejímž úkolem mělo být přijetí celostní úpravy mořského práva. Jakkoli již byla v rámci předcházejícího přípravného období probrána veškerá dílčí témata a vyjasněny jednotlivé pozice a zájmy, nyní nastala fáze nejnáročnější, jejímž úkolem bylo dosažení faktického konsenzu v jednotlivých otázkách a následného co nejširšího, ne-li globálního přijetí kodifikace jako celku. Tento proces si vyžádal ještě celých devět roků, v průběhu kterých se uskutečnilo 11 zasedání, během kterých byl tvořen konečný text kodifikace.²⁹

4.4.1 Historicko-politický kontext a skupinové pozice mezinárodního společenství jako rámec procesu kodifikace mořského práva

Během jednání zástupců států nad definitivní podobou úpravy se pak v názorovém spektru ještě zřetelněji

²⁸ Kopal, V.; Problémy nové kodifikace mezinárodního práva mořského se zvláštním zřetelem na práva a zájmy vnitrozemských států; Academia; Praha 1983; str. 53

²⁹ Potočný, Ondřej, J.; Mezinárodní právo veřejné; Zvláštní část; C.H.Beck; Praha 2002; str. 117

vykreslily již naznačené hlavní třecí plochy skupinových pozic mezinárodního společenstva. První takovou zásadní dělicí rovinu lze pozorovat mezi státy chudými a bohatými, druhou lze charakterizovat jako střet zájmů států přímořských a vnitrozemských. Poměrně překvapivě ovšem neproběhl nějaký zcela zásadní názorový rozpor mezi Východem a Západem, respektive nelze obtíže procesu tvorby jednotné kodifikace mořského práva jednoduše podřadit pod rámeček bipolárního soupeření tvořícího v daném období určující kulisu mezinárodních vztahů, protože se v jeho průběhu daleko silněji prosadily jiné, bipolaritu přesahující tendence. Zatímco rozpor zájmů pobřežních a vnitrozemských států je ve své podstatě logický, vycházející z geografické reality, spor mezi rozvojovým a rozvinutým světem je třeba chápat jako součást širší transformace mezinárodního společenství od koloniálního uspořádání světa pojatého jako objekt soupeření velmocí do podoby multinacionálního hřiště aktérů s výrazně rozdílným mocenským potenciálem.

V důsledku dekolonizace došlo ke vzniku několika desítek nových suverénních států, tedy nových členů mezinárodního společenství a subjektů mezinárodního práva s jejichž názorem bylo nutné počítat. Pozice těchto států se začínají v následném období sbližovat, přičemž jejich zásadním společným tématem je právě jejich ekonomická zaostalost a chudoba, jejichž příčina je spatřována především v koloniální minulosti a nespravedlivé distribuci světového bohatství. Postupem času se tyto státy organizují a společnými silami prosazují své zájmy. V roce 1967 založily chudé státy Asie, Afriky a Latinské Ameriky hnutí nazvané Skupina 77, které si „dalo za cíl upozorňovat na nespravedlnost světového ekonomického pořádku, který je ovládán kupujícími a spotřebiteli surovin v rozvinutých

zemích."³⁰ Počet členů tohoto hnutí vzrostl v osmdesátých letech na více než sto, což představovalo nadpoloviční většinu členských států OSN. Jejich hlavním cílem zůstávalo nastolení „nového mezinárodního ekonomického pořádku“ (New International Economic Order)³¹ coby předpokladu pro budoucí vývoj lidské společnosti. Je tak důležité si uvědomit, že hledání konsenzu nad úpravou mořského práva probíhalo na pozadí popsaneho procesu proměny mezinárodního systému, respektive jak se myšlenky prosazované státy usilujícími o změnu pořádku promítly do připravované kodifikace. Mnohými pak bylo utváření podoby úpravy mořského práva chápáno jako výzva postavená před mezinárodní společností, jako „první společné globální téma“³², jehož výsledné řešení se mělo stát součástí, určitým precedentem, nového ekonomického pořádku.

4.4.2 Úmluva OSN o mořském právu z roku 1982

Práce na kodifikaci se završily dne 10.12. 1982 v Montego Bay na Jamajce, přijetím „mnohostranné Úmluvy OSN o mořském právu, která komplexně upravila většinu problematických otázek mořského práva a provedla nové vymezení mořských pásem.“³³ Jedná se o rozsáhlou úpravu složenou ze 17 částí rozdělených na 320 článků a doplněnou o 9 příloh. Jako její určité specifikum je pak zmiňován fakt, že kromě toho že upravuje pravidla mořského práva, má Úmluva v sobě inkorporován dokument zřizující mezinárodní organizaci – Mezinárodní organizaci mořského dna.³⁴ Úmluva sice nebyla přijata jednomyslně, lze však konstatovat, že podpora která se jí dostala byla poměrně široká, když pro

³⁰ Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995; str. 191

³¹ srov. rezoluci VS OSN 3201 z 1.5. 1974, "Declaration on Establishment of a New International Economic Order"

³² Dunoff; Rotner, Wippman; International Law: Norms, Actors, Process – a Problem oriented Approach; Aspen Law and Business; New York 2002; str 701

³³ David, V.; Sladký, P.; Zbořil, F.; Mezinárodní právo veřejné; Linde; Praha 2004; str. 284

³⁴ srov čl. 156-158 Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

její přijetí hlasovali zástupci 130 států. Na druhou stranu ovšem nelze nevidět, že 4 státy, které Úmluvu neodsouhlasily a 18 kterých se zdrželo hlasování patřily v řadě případů spíše k silným a mocným respektive klíčovým hráčům. Úmluvu odmítly především USA, dále pak Turecko a Venezuela, které usilovaly o delimitaci sporných mořských hranic v oblasti jejich jurisdikce ještě před vstupem smlouvy v platnost, a Izrael, který tímto vyjadřoval nesouhlas s účastí PLO na jednáních jako pozorovatele. Mezi státy, které se hlasování zdržely byly rovněž významní aktéři, reprezentující navíc oba tábory bipolárního světa, když v této skupině lze vidět na jedné straně především Sovětský svaz a jeho satelity (Bělorusko, Ukrajinu, Československo, Maďarsko, Polsko a NDR) a na straně druhé západní státy, např. Velkou Británií, Nizozemsko nebo Španělsko.³⁵ Ze skutečnosti, že Úmluva se nesešla s výraznou podporou ani jednoho z táborů studené války, lze vyvodit, že přijetí Úmluvy bylo v podstatě vítězstvím zemí třetího světa, že její koncepce odpovídala především zájmům a představám rozvojových zemí. Toto tvrzení je ovšem platné pouze pokud zůstaneme na poli teorie. Praktickou činnost, jakkoli by byla Úmluvou vázána na regulační činnost Organizace mořského dna a určeno její působení ve prospěch zejména rozvojových zemí, jsou schopny (navíc ještě spíše výhledově) uskutečňovat pouze státy rozvinuté. Lze se tedy ztotožnit s názorem, že „vyspělé státy, nebránily (přijetí kodifikace mořského práva) věduce o své finanční a technologické neopominutelnosti.“³⁶ Pro řadu států pak bylo schválení Úmluvy ve výsledné podobě jednoduše výhodnější, než situace kdy by byl zachován *statutus quo*.³⁷

³⁵ Oxman, B.H.; Summary of the Law of the Sea Convention; in: International Law-a contemporary perspective; Westview Press; London 1985; str. 560

³⁶ Čepelka, Č.; Šturma, P.; Mezinárodní právo veřejné; Eurolex Bohemia; Praha 2003; str. 280

³⁷ Wijkman, P.M.; United Nations Convention on the Law of the Sea and the Redistribution of Ocean Wealth; in: International Law-a contemporary perspective; Westview Press; London 1985; str. 589

Do budoucna se tento „tichý nesouhlas“ s některými, pro vyspělé státy příliš tvrdými pasážemi souvisejícími s částí XI Úmluvy týkající se právě mořského dna se měl projevit ještě před jejím vstupem v platnost.

4.4.3 Dohoda o provádění části XI Úmluvy OSN o mořském právu

Úmluva z roku 1982 vstoupila v platnost 16.11.1994, poté co byla ratifikována šedesátým státem, avšak již od roku 1990 probíhaly neformální konzultace směřující k určitému „změkčení“ některých ustanovení části XI, jejímž tématem byla právě úprava právního režimu mořského dna. Výsledkem těchto jednání bylo přijetí Dohody o provádění části XI Úmluvy OSN o mořském právu, která ve velké míře vycházela vstříct požadavkům vyspělých států. Rozvojové země akceptovaly tyto změny zejména proto, že jejich jednota, která v době schvalování a přijetí Úmluvy byla významnou silou, již byla v této době značně narušena, zájmy řady států spolutvořících tuto sílu se výrazně odchýlily od ostatních (například státy OPEC) a vliv skupiny 77 byl již v této době podstatně nižší.³⁸ Detailněji budou změny, které přinesla Dohoda z roku 1994, pojednány níže v pasážích analyzujících založený právní režim mořského dna.

IV. ROZBOR PRÁVNÍHO REŽIMU MOŘSKÉHO DNA S OHLEDEM NA PROVÁDĚNÍ ČINNOSTI VZTAHUJÍCÍCH SE K NEROSTNÝM ZDROJŮM

1. Vymezení „Oblasti“

Pro vytvoření právního režimu mořského dna bylo v první řadě podstatné vymezení prostoru, ve kterém se tento režim bude uplatňovat. Jinými slovy šlo o vytýčení, respektive

³⁸ Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 144

způsob určení, rozhraní mezi mořským dnem spadajícím pod jurisdikci pobřežních států a dnem mezinárodním. Ve skutečnosti se ovšem postupovalo cestou prvotního vymezení kontinentálního šelfu jako prostoru s některými suverénními právy pobřežních států a mezinárodní prostor dna byl pak definován jako prostor za jeho hranicí. Tento fakt není nezajímavý vzhledem ke skutečnosti, že zdroje v pobřežní zóně jsou nejen snáze a bezpochyby dříve dosažitelné, ale vzhledem k přítomnosti nalezišť ropy a zemního plynu v tomto prostoru se jedná zároveň o pravděpodobně nejcenější zdroje mořského dna. Nelze se tedy zcela vyhnout myšlence, zda potřeba vymezení zóny národní jurisdikce, nevycházela především ze zájmu pobřežních států, které usilovaly o zabezpečení těchto zdrojů ve svůj prospěch. Kontinentální šelf byl Úmluvou z roku 1982 definován jinak než v předchozí úpravě z roku 1958, nikoli tedy hloubkou a využitelností, když je chápán jako přirozené prodloužení pevninského území jdoucí k vnější hranici kontinentálního okraje.³⁹ Jeho přesné vymezení pak je v souvislosti s tímto chápáním založeno na vzdálenosti od pobřeží, která je stanovena na 200 námořních mil, respektive pokud šelf tuto vzdálenost přesahuje, může sahát až do vzdálenosti 350 námořních mil anebo 100 námořních mil od izobaty 2500 metrů (spojnice bodů v hloubce 2500 m). V praxi se vyskytuje 29 takovýchto případů týkajících se 55 států, kdy kontinentální šelf přesahuje dvousetmílovou hranici.⁴⁰ Pobřežní stát zde vykonává suverénní práva, avšak prospěch získaný z přesahující části šelfu se řídí odlišnými pravidly, která mají na jedné straně zamezit zvýhodnění pobřežního státu a na straně druhé zabezpečit využití získaného prospěchu ve prospěch lidstva jako celku.

³⁹ srov. čl 76 Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

⁴⁰ Čepelka, Č.; Šturma, P.; Mezinárodní právo veřejné; Eurolex Bohemia; Praha 2003; str. 254

Mořské dno, a ovšem i prostor pod ním, pokračující za takto vymezeným prostorem spadajícím pod jurisdikci států, je pak prostorem mezinárodním, označovaným jako Oblast. Jeho právní režim je upraven v části XI Úmluvy OSN o mořském právu. Co do rozlohy jde o výrazně prevažující část mořského dna, která se však nachází v průměrné hloubce okolo 4 000 m. Tato skutečnost pak způsobuje, že nějaká rozsáhlejší činnost v Oblasti, zejména ve smyslu exploatace jejích zdrojů byla v době přijetí Úmluvy, a stejně tak je i v současnosti, brána spíše jako záležitost dlouhodobého výhledu. Cílem přijaté úpravy ovšem bylo předem vymezit zásady, kterými se bude režim Oblasti a činností v ní prováděných řídit, vytvořit organizační rámec, který by určil, kdo a za jakých podmínek bude oprávněn aktivity v Oblasti provádět a v neposlední řadě pak určit v čí prospěch budou využity zisky z této činnosti vzešlé.

2. Zásady právního režimu „Oblasti“

2.1 Společné dědictví lidstva

Za klíčovou zásadu upravující režim Oblasti a jejích zdrojů je považováno jejich definování coby „společného dědictví lidstva“ (common heritage of mankind). První, kdo použil tohoto označení ve spojení s mořským dnem byl v roce 1966 americký prezident L.B. Johnson,⁴¹ později byla tato myšlenka vnesena do diskuze v rámci maltské iniciativy a v průběhu procesu kodifikace mořského práva se stala centrální koncepcí ve vztahu k mořskému dnu. V Úmluvě o mořském právu z roku 1982 je pak coby základní zásada vyjádřená v čl. 136. Stejná formulace je ovšem později

⁴¹ The Law of the Sea; Concept of the Common Heritage of Mankind; Legislative History of Articles 133 to 150 and 311(6) of the United Nations Convention on the Law of the Sea; Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea; Office of Legal Affairs; United Nations; New York 1996; str. 12

obsažena rovněž v Dohodě o Měsíci z roku 1979. Koncepce „společného dědictví lidstva“ se tak stala, vzhledem ke své roli v některých vytvářených právních režimech, objektem zkoumání nauky mezinárodního práva, coby potencionální ústřední princip vztahující se k problematice mezinárodních prostor jako takových. Nauka zkoumala v zásadě tři otázky, zda lze pojetí „společného dědictví“ chápat jako obecnou zásadu mezinárodního práva, jak vykládat označení „lidstvo“, a jak chápat pojem „dědictví“.

Pohled na „společné dědictví lidstva“ se rozcházel mezi jeho chápáním jen jako určité dílčí koncepce užitě v příslušných smlouvách a pojetím které v ní spatřovalo zásadu mezinárodního práva, obecně platný princip.⁴² Z výše popsaného procesu tvorby koncepce Úmluvy, ve kterém se odráží proměna uspořádání mezinárodních vztahů a hledání nového směřování lidského společenství, se lze domnívat, že „společné dědictví lidstva“ je spíše určitou nově se rodící „zásadou mořského a kosmického práva“⁴³ mající ovšem potenciál být jako princip vztažena i na některá další globální témata. Vůli dát větší váhu této koncepci, která jako určitý leitmotiv provázela celá období přípravy kodifikace, lze spatřovat i v ustanovení čl. 311 odst. 6 Úmluvy, který stanoví zákaz pozdější změny nebo odchýlení se od této zásadní zásady, čímž je vyjádřeno její ústřední postavení v přijaté kodifikaci mořského práva.

Vymezení termínu „lidstvo“ rovněž nemusí být zcela jednoznačné. Je totiž sporné, nakolik lze „lidstvu“ přiznat způsobilost být nositelem práv a povinností, tedy uznat jeho určitou mezinárodněprávní subjektivitu. Naproti tomu se nabízí lidstvo chápat úžeji jakožto společenství států, kdy

⁴² Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 142

⁴³ Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 142

tedy zájmy lidstva jako celku zastupuje kolektiv států. Nabízí se ještě užší vymezení, které pak v rámci problematiky pojem „lidstvo“ vztahuje jen na smluvní státy jednotlivých dohod. Co se týče mezinárodní subjektivity lidstva lze konstatovat, že Úmluva v některých směrech takové pojetí naznačuje tím že jej označuje jako beneficienta zisků a prospěchů. Zejména čl. 140 Úmluvy nazvaný „Prospěch lidstva“ stanoví, že činnost v Oblasti „musí být prováděna ku prospěchu lidstva jako celku....se zvláštním zřetelem na potřeby rozvojových států a národů, které nedosáhly plnou nezávislost.“. Na základě tohoto ustanovení lze odmítnout zúžené vztažení pojmu „lidstva“ jen na signatáře Úmluvy, jelikož se zde hovoří obecně o rozvojových státech, nikoli pouze o části z nich z řad smluvních stran, jde tedy o koncepci, která odpovídá snahám o zmírnění disproporcí v distribuci světového bohatství provázejícím celou diskuzi o kodifikaci mořského práva. Přiznání nároků z činnosti v Oblasti i národům, které nedosáhly samostatnosti, pak naznačuje že „lidstvo“ je Úmluvou pojímáno širěji než jen jako společenství států. Na druhou stranu je však třeba si uvědomit, že úmyslem tvůrců právního režimu mořského dna bylo zejména zabezpečit, aby prospěch ze zdrojů tohoto prostoru byl distribuován mezi co nejvíce potřebných lidí, nelze dovozovat, že by přímo usilovali o zakotvení mezinárodněprávní subjektivity lidstva. Přestože někteří autoři spatřují určité „zárodky mezinárodněprávní subjektivity i u lidstva“⁴⁴, je zřejmé, že přiznání nějaké plné subjektivity „lidstvu“ by pro praxi zřejmě nepřineslo žádnou dramatickou změnu vzhledem k šíři, respektive až určité vágnosti tohoto označení. Lze tedy pravděpodobně očekávat spíše ustálení pojetí „lidstva“ jako

⁴⁴ srov. Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 128

oprávněného celku, vyjadřujícího myšlenku vzájemnosti a úsilí po rovnoprávnosti.

Interpretaci je třeba podrobit i termín „dědictví“ respektive „společné dědictví“. Zdá se být zřejmé, že úmyslem zde opět bylo vyjádření jisté vzájemnosti obyvatel planety Země ve vztahu k jejímu přírodnímu bohatství. Zároveň lze říct, že označení těchto zdrojů jako „dědictví“ implikuje představu jisté kolektivní odpovědnosti současného „lidstva“ vůči budoucím generacím, což odpovídá i faktické jedinečnosti těchto neobnovitelných zdrojů. Sporným se ovšem ukázalo pojetí právního vztahu „lidstva“ vůči objektům představujícím toto „dědictví“, když byla vznesena otázka, zda lze tento vztah ztotožnit s institutem vlastnictví ve smyslu soukromého práva. Již v průběhu Ženevské konvence o mořském právu v roce 1958 se objevil návrh Spolkové republiky německo, který mořské dno a jeho zdroje chápal jako „společné vlastnictví všech národů“ („common property of all the nations“)⁴⁵ V průběhu jednání připravujících text kodifikace mořského práva lze ovšem pozorovat, že chápání prostoru a jeho zdrojů jako vlastnictví není obecně přijímaným názorem, například zástupce USA během jednání v roce 1972 výslovně vyhlásil že „společné dědictví neznamená společné vlastnictví.“⁴⁶ Z finální verze kodifikace pak lze toto pojetí, neztotožňující koncepci „společného dědictví“ s institutem „vlastnictví“, také přímo vyvodit. V čl. 137 odst. 1 je stanoveno, že „žádný stát nesmí uplatňovat nárok nebo vykonávat svrchovanost nebo svrchovaná práva nad jakoukoli částí Oblasti nebo jejími zdroji a ani žádný stát nebo fyzická či právnická osoba si nesmí

⁴⁵ srov. The Law of the Sea; Concept of the Common Heritage of Mankind; Legislative History of Articles 133 to 150 and 311(6) of the United Nations Convention on the Law of the Sea; Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea; United Nations; New York 1996; str. 3

⁴⁶ srov. Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 132

přivlastnit některou její část." Tím je tedy explicitně zakázáno přivlastnění si částí Oblasti, co se zdrojů týče je v odstavci 1 dále státům zakázán výkon svrchovanosti nad nimi. Zdroje jsou pak v odstavci 2 tohoto článku stanoveny jako nepodléhající zcizení. Naopak jako zcizitelné, ovšem pouze v souladu s režimem prostoru, jsou označeny „nerosty“, tedy zdroje z Oblasti vytěžené.⁴⁷ Veškerá činnost v Oblasti pak má být podle ustanovení čl. 140 prováděna ve prospěch lidstva jako celku a touto činností získané prostředky pak rozděleny na základě spravedlivého a nediskriminačního mechanismu. Z uvedených ustanovení Úmluvy tak vyplývá, že Oblast a její zdroje nelze chápat jako objekt vlastnického práva. Právo charakterizované jako „dědictví“, které je lidstvu jako celku Úmluvou garantováno se vztahuje právě k nároku na spravedlivý podíl ze zisků z prospěchu získaného činností v Oblasti, uskutečňovanou v rámci Úmluvou kodifikovaného právního režimu.

2.2 Shodné a rozdílné momenty základních zásad právních režimů mezinárodních prostorů

Pokud bychom se pokusili srovnat „společné dědictví lidstva“ coby základní koncepci právního režimu mořského dna, Oblasti, se zásadami na kterých spočívají právní režimy dalších mezinárodních prostor, lze konstatovat, že nejvíce styčných prvků je možné pozorovat u režimu kosmického prostoru. Kosmická smlouva z roku 1967 rovněž zakazuje přivlastnění si tohoto prostoru, jeho částí nebo těles. Skutečnost, že se Smlouva v této souvislosti zmiňuje, na rozdíl od výše popsané úpravy Oblasti, pouze o státech nikoli o soukromých subjektech vede v praxi k zajímavému rozmachu aktivit zabývajících se spekulativním obchodováním s částmi tohoto prostoru, respektive s částmi Měsíce. Lze ovšem konstatovat, že takto nabytá „práva“ stojí na

⁴⁷ srov. čl. 133 b) Úmluvy OSN o mořském právu

nejistých základech, nemají oporu v pramenech kosmického režimu, a nemohou být soukromým subjektům garantována na základě mezinárodního práva ani domovským státem v rámci diplomatické ochrany vzhledem k závazkům států ve vztahu k tomuto prostoru.⁴⁸ V každém případě nelze tyto aktivity pojmout jako průlom zákazu přivlastnění si kosmu coby principu právního režimu tohoto prostoru. Řada styčných ploch mezi úpravami týkajícími se Oblasti a kosmického prostoru je způsobena mimo jiné i časovou provázaností procesů kodifikací těchto právních režimů. Ačkoli byla Dohoda o Měsíci přijata dříve než Úmluva OSN o mořském právu, byla ovlivněna složitým procesem kodifikace režimu mořského dna, když jí jako inspirační zdroj posloužila Deklarace zásad mořského dna z roku 1970. Z toho důvodu zakotvuje obdobně i Dohoda o Měsíci ve vztahu ke kosmickému prostoru koncepci „společného dědictví lidstva“. Nelze ovšem tvrdit, že je tato koncepce, užitá jako základní princip režimu těchto prostorů, v obou případech zcela totožná.⁴⁹ Dozajista ano v obecné rovině, spočívající v „právu států podílet se na výzkumu a využívání daných oblastí bez diskriminace a na základě rovnosti (čl. 140 a 141 Úmluvy, čl. 11 odst. 4 Dohody o Měsíci), spravedlivém rozdělování prospěchu zejména s ohledem na rozvojové státy (čl. 160 2f/i Úmluvy, čl. 11 odst. 7/d Dohody o Měsíci), zákazu přivlastnění si mořského dna, Měsíce jako celku, jejich částí a přírodních zdrojů tam se nacházejících (čl. 137 Úmluvy, čl. 11 odst. 2,3 Dohody o Měsíci), ochraně prostředí mořského dna i Měsíce (čl. 145 a 147 Úmluvy, čl. 4 odst. 1 a čl. 7 Dohody o Měsíci), racionální správě zdrojů mořského dna a Měsíce (čl. 150/b Úmluvy, čl. 11 odst. 7/b Dohody o Měsíci) a využívání mořského dna a Měsíce výlučně pro mírové

⁴⁸ srov. Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 35

⁴⁹ srov. Ondřej, J.; Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní; Čeněk; Plzeň 2004; str. 178

účely (čl 141 Úmluvy, čl. 3 Dohody o Měsíci).⁵⁰ Pokud bychom však zkoumali detaily obou právních úprav museli bychom konstatovat celou řadu odlišností vycházejících především ze zcela odlišných specifik obou prostorů. Úprava Oblasti se odlišuje rovněž výrazně podrobnějším rozpracováním režimu a především vytvořením institucionálního rámce (Organizace mořského dna) pro jeho provádění. Dohoda o Měsíci pojednává téma mnohem obecněji a o vytvoření mezinárodní organizace mající hrát hlavní roli při provádění činností v prostoru vůbec nepojednává. Lze se však domnívat, že důvodem může být i fakt, že výhled na praktickou činnost v Oblasti je, respektive se v době přijetí kodifikace zdál být, ve srovnání s kosmickým prostorem relativně blízký. Ve chvíli, kdy se projeví akcelerační účinek vidiny blízké praktické využitelnosti kosmického prostoru, bude pravděpodobně následovat proces přesnějšího vymezení režimu pro činnosti v jeho rámci, přičemž nelze vyloučit ani vytvoření nějaké instucionální struktury. Nelze ovšem z ničeho vyvodit, že by byl takový budoucí proces nutně ovlivněn existující úpravou režimu Oblasti. Specifický je pak rovněž princip, kterým se řídí využívání kosmického prostoru pro jiné aktivity nesouvisející se získáváním zdrojů. Platí zde zásada „svobody kosmického prostoru“, která se v praxi vztahuje na činnosti při kterých jsou do prostoru vysílány umělé objekty, popřípadě kdy jsou tyto objekty umístovány na oběžných dráhách okolo Země. Tento princip je svou podstatou bližší spíše svobodnému využívání volného moře jako média pro účely plavby.

Úprava právního režimu volného moře se od režimu uplatňovaného pro Oblast odlišuje daleko podstatněji, především pak právě v otázce provádění činností v prostoru a

⁵⁰ Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 138

přístupu ke zdrojům se uplatňuje princip v zásadě opačný. I v případě tohoto prostoru sice platí zákaz uplatňování svrchovanosti, odlišný je ovšem účel tohoto ustanovení. V případě volného moře totiž slouží jako prostředek pro zajištění svobody volného moře jakožto ústředního principu právního režimu tohoto prostoru. Tento princip dovoluje státům využívat prostor i zdroje volného moře jsouce přitom omezeny pouze stejnými právy ostatních států. Z řady způsobů „svobodného“ využívání volného moře jsou nejvýznamnější plavba a rybolov, dále Úmluva OSN o mořském právu výslovně zmiňuje svobodu přeletu, svobodu kladení podmořských kabelů a dálkových potrubí, svobodu budování umělých ostrovů a jiných zařízení. Úprava „svobody moře“ vychází z tradičního chápání moře jakožto „res communis omnium“, prostoru který díky své povaze nemůže být rozdělen respektive přivlastněn, může však být všemi využíván. Co se týče získávání zdrojů, prakticky tedy zejména výkonu práva svobodného rybolovu, lze jej rovněž označit za obecně volně přístupný, limitovaný pouze právy ostatních a navíc ještě ekologicky zaměřenými regulacemi majícími zabezpečit udržitelný rozvoj prostoru.

Zcela odlišné je pak řešení přijaté v případě Antarktidy. To má svůj původ v celkové koncepci úpravy právního režimu tohoto prostoru. Smlouva o Antarktidě totiž nepopírá práva států, které jednostraně proklamovaly nároky na části prostoru, tyto nároky jsou pouze „zmrazeny“, nemohou být v praxi uplatněny, respektive vykonávány. Nelze zde tedy jako v ostatních případech hovořit o prostoru jako o nepřivlastnitelném, jakkoli dosavadní režim jeho přivlastnění vylučuje. Úprava režimu prostoru totiž nevyklučuje budoucí uplatnění nároků vůči částem Antarktidy. Na druhou stranu je ovšem skutečností, že žádný ze států Smlouvou předpokládaný požadavek na přezkoumání Smlouvy mající vést ke změně režimu prostoru nevznosl. Signatáři

Smlouvy o Antarktidě se sice svých nároků na svrchovanost nad částmi prostoru výslovně nevzdali, jejich faktickou rezignací na uplatnění těchto nároků by však bylo do budoucna možné, vzhledem k případné délce období faktické akceptace tohoto stavu, interpretovat jako tacitní souhlas vedoucí ke vzniku obyčejové normy stanovící zákaz přivlastnění tohoto prostoru. Tato interpretace by pak mohla spolu se snahou o stanovení principu „společného dědictví lidstva“ i pro Antarktidu posunout její právní režim blíže k úpravám ostatním mezinárodních prostorů. Tendence prosadit zásadu „společného dědictví“ i na režim Antarktidy se objevila v osmdesátých letech v průběhu jednání týkajících se nerostných zdrojů prostoru, přičemž i v tomto případě se jednalo o iniciativu rozvojových zemí inspirovanou úpravou mořského práva. Ve shrnutí se pak lze domnívat, že budoucí vývoj směřující k zakotvení tohoto principu i pro Antarktidu je možný, v současnosti jej však zřejmě prosadit možné není.⁵¹

3. Organizace mořského dna

Jako určité specifikum právního režimu mořského dna za hranicemi jurisdikce států, Oblasti, bývá označováno institucionální zabezpečení jeho fungování vytvořením specializované mezinárodní organizace, Organizace mořského dna (International Seabed Authority).⁵² Úkolem této, na Jamajce sídlící, organizace je realizace právního režimu Oblasti, spočívající v organizaci a kontrole činností v Oblasti, zejména ve vztahu ke správě jejích zdrojů.⁵³ Organizace je mezinárodní, mezivládní organizací „autonomně

⁵¹ Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 126

⁵² některé publikace poukazují na problematiku překladu termínu „authority“, v oficiálním překladu (240 / 1996 Sb.) se používá termínu „úřad“, nabízí se i jiné termíny, např. „administrativa“, nebo „správa; srov. David, V.; Sladký, P.; Zbořil, F.; Mezinárodní právo veřejné; Linde; Praha 2004; str. 299

⁵³ srov. čl. 157 odst. 1 Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

fungující v pracovním vztahu k OSN".⁵⁴ Nejedná se tedy o nějaký supranacionální mechanismus, který by odpovídal národní zájmy přesahující koncepci „společného dědictví lidstva“, jejíž praktické provádění má zabezpečovat. Tato skutečnost je vyjádřena i v čl. 157 odst. 1 Úmluvy, vymezující ji jako „organizaci, jejímž prostřednictvím smluvní státy ...organizují a kontrolují činnost v Oblasti“. Organizace mořského dna má standardní strukturu mezinárodní organizace,⁵⁵ jejími hlavními orgány jsou Shromáždění Rada a Sekretariát.⁵⁶

3.1. Struktura Organizace

3.1.1 Shromáždění

Shromáždění je nejvyšším orgánem Organizace⁵⁷, sestává ze zástupců všech členů, což je faktickým vyjádřením výše popsaného, z čl. 157 Úmluvy vyplývajícího, vztahu států a Organizace. Pro přijímání rozhodnutí Shromáždění platí základní pravidlo obsažené v čl. 159 Úmluvy, podle kterého se rozhodnutí o procedurálních otázkách a o svolání mimořádného zasedání Shromáždění přijímají prostou většinou a rozhodnutí o „podstatných“ otázkách dvoutřetinovou většinou přítomných a hlasujících států. Určení toho, co se rozumí „podstatnou“ otázkou je příznačně široké, lze takto chápat v podstatě jakoukoli otázku, která se ukáže být spornou.⁵⁸ Zatímco princip rozhodování prostou většinou odráží zásadu „rovnosti“ států jakožto jednoho ze základů mezinárodního práva, rozhodování kvalifikovanou většinou pak má fungovat jako určitá pojistka, že nebude prosazen názor nepřijatelný pro „těsnou menšinu“. Je si v této souvislosti

⁵⁴ Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 156

⁵⁵ Oxman, B.H.; Summary of the Law of the Sea Convention; in: International Law-a contemporary perspective; Westview Press; London 1985; str 564

⁵⁶ srov. čl. 158 odst. 1 Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

⁵⁷ srov. čl. 160 odst. 1 Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

⁵⁸ srov. čl. 159 odst. 8 Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

nutno připomenout skutečnost, že proces přípravy a přijetí kodifikace mořského práva byl podstatně ovlivněn a fakticky prosazen skupinou rozvojových zemí, což bezpochyby mohlo u států druhé skupiny vyvolat obavy, že by i nadále byla Organizace pod jednostranně převažujícím vlivem zemí třetího světa. V Dohodě o provádění části XI Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1994 bylo zakotveno obecné pravidlo rozhodování na základě konsenzu⁵⁹, což odráží celkovou hlavní linii této Dohody spočívající v ústupu, v té době již nejednotných, rozvojových zemí z radikálních pozic a určité vychýlení Úmluvy směrem k zájmům zemí rozvinutých. Koncepce konsenzu, pak lépe odpovídá faktické situaci týkající se režimu Oblasti a provádění činnosti ve prospěch lidstva v tomto prostoru, když směřuje k určité harmonizaci zájmů skupiny států, které jsou schopny provádění činností v Oblasti skutečně zajistit a skupiny druhé, která může takovou činnost, mající ovšem sloužit převážně jejím zájmům, prakticky blokovat. Je zjevné, že pro překlenutí rozporů v zájmech těchto dvou skupin států, tvořících ovšem jeden celek, „lidstvo“, je třeba dosáhnout rovnovážného, kompromisního stavu, který by na jednu stranu nepůsobil demotivačně a u druhé nevzbuzoval obavy, že její zájmy budou, tak jako v minulosti, opět opomenuty.

Mezi významné pravomoci Shromáždění patří právo schválit obecné zásady ve vztahu k jakékoli otázce v pravomoci Organizace, zejména schvalování pravidel, předpisů a postupů týkajících se spravedlivého rozdělování prospěchu získaného činností v Oblasti, přičemž na jejich základě pak rovněž samo o tomto rozdělení rozhoduje.

⁵⁹ srov. Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 157

3.1.2 Rada Organizace

Složení Rady, výkoného orgánu Organizace, je odrazem zájmů, respektive zájmových skupin působících ve vztahu k problematice. Vzhledem k faktu, že Rada má „pouze“ 36 členů je zastoupení rozdílných zájmů detailně propracováno, aby tak bylo postiženo nejširší možné spektrum relevantních názorových skupin. Volba členů Rady probíhá v rámci rozdělení států do pěti skupin, ze kterých jsou podle stanoveného klíče voleny dvě komory Rady. Daný klíč odráží, kromě zaměření se na zastoupení zájmů rozvojového a vyspělého světa, ještě snahu o zastoupení nejvýznamnějších producentů a konzumentů komodit, které budou podle očekávání v Oblasti dobývány, vzhledem k tomu, že v důsledku této činnosti lze očekávat ovlivnění situace na trhu těchto komodit, což se dotýká zájmů těchto států. Dalším skupinovým zájmem zastoupeným v Radě je zájem dosavadních největších investorů v Oblasti, který je rovněž zahrnut do rámce první komory. V druhé komoře se projevuje snaha o reprezentaci především názorů států rozvojových, s přihlédnutím ke geografickému faktoru, když se jednak stanoví zastoupení podle regionálního klíče a zároveň bere ještě zvláštní zřetel na zájmy států vnitrozemských a geograficky znevýhodněných.⁶⁰ Rada jako výkoný orgán podrobněji vymezuje některé konkrétní zásady Organizace, provádí kontrolní činnost jednak vůči Organizaci, respektive jejím dalším orgánům, a dále i kontrolní činnost nad vlastní činností v Oblasti.⁶¹ Pro realizaci svých úkolů Rada dále vytváří Ekonomickou a plánovací komisi a Právní a technickou komisi.

⁶⁰ srov. Dohodu o provádění části XI Úmluvy z roku 1994, oddíl 3, odst. 15

⁶¹ srov. čl. 162 odst. 2, pís. 1 Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

3.1.3 Sekretariát

Sekretariát sestávající z generálního tajemníka a zaměstnanců Organizace pak představuje strukturu zabezpečující každodenní činnost Organizace. Postavení generálního tajemníka je charakterizováno jako funkce „hlavního správního úředníka“, od kterého se především vyžaduje, stejně jako od všech ostatních zaměstnanců, aby si při své činnosti počínal nestranně, respektujíc přitom mezinárodní povahu Sekretariátu spočívající v nezávislosti na pokynech států nebo jiných dílčích, skupinových nebo osobních zájmech. Významnou agendou připadající Sekretariátu na základě Dohody o provádění části XI Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1994 je výkon funkce Podniku do doby, než tento zahájí činnost nezávisle na Sekretariátu.

3.1.4 Podnik

Podnik je na základě Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982 dalším orgánem Organizace. Pokud označíme strukturu hlavních orgánů Organizace za standardní, je Podnik pravým opakem, jedná se o specifickou složku mající do budoucna mít klíčovou úlohu při využívání zdrojů mořského dna. Tato úloha je vymezena v čl. 170 odst. 1 Úmluvy, kde je Podnik definován jako „orgán Organizace, který přímo provádí činnost v Oblasti...jakož i přepravu, zpracování a odbyt nerostů vytěžených v Oblasti.“ Statut Podniku je podrobně vymezen v příloze IV Úmluvy. Při výkonu své činnosti požívá Podnik autonomie, je však vázán „obecnými zásadami vytýčenými Shromážděním a směrnici Rady.“⁶² Vzhledem k této autonomii Úmluva stanoví že Organizace není odpovědna za jednání a závazky Podniku a naopak, totéž platí o členských státech.⁶³ Jak již bylo zmíněno, jsou v současné době funkce

⁶² srov. čl. 2, přílohy IV, Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

⁶³ srov. čl. 2,3, přílohy IV, Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

Podniku vykonávány Sekretariátem, „Podnik zůstává v nečinnosti do doby než se zahájí těžba na mořském dnu.“⁶⁴

Struktura Podniku pak má sestávat z Řídícího výboru, Generálního tajemníka a zaměstnanců. Obdobně jako u osob působících v Sekretariátu Organizace vyžaduje Úmluva i pro osoby vykonávající činnost v orgánech Podniku nezávislost na vládách států a jiných vlivových uskupeních.

4. Provádění činností na mořském dnu ve vztahu k nerostným zdrojům

4.1 „Podvojný systém“ - základní koncept pro provádění činností v „Oblasti“

Hlavní role Podniku se má v budoucnu uplatňovat při provádění činnosti v Oblasti týkající se nerostných zdrojů. Jak již bylo uvedeno uplatňovaly se v průběhu kodifikace mořského práva ve vztahu k dobývání nerostného bohatství z mořského dna dvě koncepce, z nichž jedna prosazovala, aby tato činnost byla prováděna pouze mezinárodním nástrojem a druhá naopak nevrhovala, aby byla uskutečňována státy, případně soukromými subjekty. Výsledně přijaté řešení, které je kompromisem mezi těmito dvěma názory, bývá označováno jako „podvojný systém“.⁶⁵ Přijatá koncepce je řešena tak, že činnost v Oblasti týkající se nerostných zdrojů bude prováděna jak účastnickými státy a subjekty soukromého práva spadajícími pod jejich jurisdikci, tak i Organizací samotnou právě prostřednictvím Podniku. Účastnické státy ovšem mohou tuto činnost, spočívající ve vyhledávání a dobývání

⁶⁴ Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 159

⁶⁵ Kopal, V.; Problémy nové kodifikace mezinárodního práva mořského se zvláštním zřetelem na práva a zájmy vnitrozemských států; Academia; Praha 1983; str. 175

nerostných zdrojů, provádět výlučně ve spolupráci s Organizací mořského dna. Soukromé subjekty, fyzické nebo právnické osoby případně státní podniky mající státní příslušnost členského státu pak musí být navíc tímto státem Organizaci navrženy. Tento požadavek vyplývá ze skutečnosti, že tyto subjekty soukromého práva jednotlivých členských států sami nemají mezinárodněprávní subjektivitu. Je proto třeba předvídat situace, kdy dojde ke sporu ve vztahu k činnosti prováděné v Oblasti, ve kterém bude figurovat osoba soukromého práva. Na jedné straně je pak třeba řešit otázku ochrany práv tohoto soukromého subjektu v rámci tradičního institutu diplomatické ochrany, která je zde prostřednictvím požadavku navržení soukromého subjektu státem předjímana, na druhé straně je zde pravděpodobně ještě významější opačný problém, kdy je předjímana situace, kdy je potřeba vyžadovat po soukromém subjektu dodržování pravidel vycházejících z mezinárodněprávních norem, respektive především situaci, kdy je třeba volat tento subjekt k odpovědnosti za jejich porušení. Navržení soukromého subjektu je tak třeba chápat jako závazek státu spočívající v záruce, že daný subjekt si bude počínat v souladu s právním režimem Oblasti, respektive že bude případně státem k jeho dodržování donucen, za jeho porušení sankcionován. Stát se tedy svým návrhem hlásí k odpovědnosti za chování soukromého subjektu v prostředí mezinárodního práva.⁶⁶ Vedle tohoto právního kritéria musí případní zájemci splnit ještě kvalifikační kritéria v oblasti technické a finanční, vypovídající o jeho skutečné schopnosti provozovat náročnou a nákladnou činnost v Oblasti.

4.2 Podmínky vyhledávání, průzkumu a těžby v „Oblasti“

Vlastní podmínky vyhledávání, průzkumu a těžby v Oblasti jsou vymezeny především v příloze III Úmluvy OSN o mořském

⁶⁶ srov. čl. 4 odst. 4 přílohy III, Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

právu. Uchazeč usilující o povolení explorační nebo exploatace v prostoru se obrátí na Organizaci s žádostí o schválení formálního pracovního plánu. Schválení pracovního plánu má podobu kontraktu uzavřeného mezi žadatelem a Organizací. Takový kontrakt pak má sloužit žadateli jako určitá záruka, že nebude neoprávněně zkrácen na svých právech, respektive, že jím investované prostředky a úsilí, které lze v souvislosti s prováděním činnosti v Oblasti očekávat, nebudou do budoucna znehodnoceny v důsledku vývoje nebo změn, které žadatel nemohl očekávat.⁶⁷ Revize nebo změna, případně ukončení kontraktu jsou možné pouze jako snížení prostředků, nebo jako výsledek revize kontraktu.⁶⁸

4.2.1 Prospekce zdrojů „Oblasti“

Provádění činnosti v Oblasti týkající se nerostných zdrojů Úmluva dělí na jednotlivé, nikoli nezbytně ve smyslu právním ale ve smyslu faktickém na sebe navazující fáze. První fáze spočívá v prospekci, tedy vyhledávání zdrojů. Článek 2 přílohy III Úmluvy stanoví zásadu, že „Organizace podporuje vyhledávání v Oblasti.“ Toto poměrně vágně znějící ustanovení odráží problematiku spojenou se zahájením činnosti na mořském dnu, tedy v prostoru jehož průzkum je díky obtížné přístupnosti a rozloze úkolem zřejmě přesahujícím možnosti jak období, kdy byl vytvářen právní režim prostoru, tak i možnosti současné a s velkou pravděpodobností i možnosti blízké budoucnosti. Vyhledávací činnost je ovšem prvotní, nezbytná pro následující fáze, respektive pro skutečné získání prospěchu ze zdrojů Oblasti, tedy hodnot jejichž prostřednictvím má být realizována podstata „společného dědictví lidstva.“ Nákladná vyhledávací činnost sama o sobě investoru žádný přímý zisk nepřinese, což je zřejmé i z ustanovení čl. 2 odst. 2, které

⁶⁷ srov. čl. 153 odst. 3,6 Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

⁶⁸ srov. čl. 18, 19 přílohy III, Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

vyhledavateli nepřiznává v důsledku vyhledávání žádná práva pokud jde o zdroje. Zdá se být proto žádoucí, aby celý systém působil na potencionální investory do jisté míry motivačně. Prospektor je tak například oprávněn vytěžit rozumné množství nerostů na zkoušení, čímž získá cenné informace o potencionálních zdrojích jak Oblasti jako takové, tak příslušného sektoru. Pro další etapy činnosti navíc Úmluva stanoví jako kvalifikační pravidlo prokázání již učiněných investic do výzkumu a průzkumu Oblasti. Domovský stát žadatele musí podle tohoto pravidla potvrdit, že žadatel již do takové činnosti vložil nejméně 30 miliónů USD, přičemž alespoň 10% z této částky, bylo použito vzhledem k dílu, ke kterému se vztahuje projednávaný plán prací.⁶⁹

4.2.2 Průzkum a těžba zdrojů „Oblasti“

Po vyhledávací fázi následují fáze průzkumu a těžby, které probíhají na základě Organizací předem schváleného pracovního plánu. Žadatel je přitom oprávněn „předložit plán pouze pro etapu průzkumu nebo pro etapu těžby, v tomto případě poskytuje jeho schválení výlučná práva pouze pro danou etapu.“⁷⁰ V žádosti musí být obsaženo vymezení dílu mořského dna, ve kterém hodlá žadatel danou činnost provádět, přičemž tento díl mořského dna nemusí být souvislý, musí ovšem být dostatečně velký a komerčně využitelný pro dvě těžební činnosti. Označený díl musí být dále rozdělen souřadnicemi na dvě části se stejnou odhadní tržní hodnotou a popsán údaji, ze kterých vyplývá rozmístění zdrojů a jejich kvalita.⁷¹ Na základě těchto údajů, popřípadě dalšího průzkumu pak Organizace určí, která ze

⁶⁹ srov. Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 149

⁷⁰ Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 148

⁷¹ srov. čl 8 přílohy III, Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

dvou částí má být vyhrazena pouze pro činnost prováděnou Organizací prostřednictvím Podniku nebo ve sdružení s rozvojovými státy. Tento postup je pak praktickým vyjádřením zmiňovaného „podvojného systému“.

Schvalování plánu prací spadá do kompetence Rady Organizace, která tak činí po vyjádření právní a technické komise. Doporučením nebo nedoporučením pracovního plánu komisí ovšem není Rada vázána a může kvalifikovanou většinou rozhodnout odlišně. Schválením pracovního plánu získává žadatel výlučná práva na průzkum a těžbu určitých kategorií zdrojů v dílu.⁷² Skutečnost, že se toto oprávnění týká pouze určitých kategorií zdrojů, nikoli zdrojů v dílu jako celku, lze interpretovat jednak v tom smyslu, že nebylo v úmyslu tvůrců úpravy vydat žadateli nějaké bianco oprávnění ke zdrojům dílu ve kterém působí, k čemuž pak přistupuje fakt, že tyto zdroje doposud nejsou dostatečně zmapovány. Zároveň zde pak lze spatřovat snahu zamezit vzniku určitých monopolních práv k částem prostoru jako takovým. Podobnou motivaci lze spatřovat i v některých jiných „antimonopolních“ ustanoveních vymezujících režim Oblasti, které mají zabránit příliš výrazné koncentraci práv k činnosti v Oblasti v rukou subjektů příslušných ke stejnému státu včetně tohoto státu samotného. První takové omezení zakazuje, aby stát a osoby jeho příslušnosti získali oprávnění k více než 30 procentům z části dna o výměře 400 000 km², má tedy limitovat práva těchto subjektů vůči určité části Oblasti. Druhé opatření pak jejich vliv limituje vůči prostoru jako celku, když pro kontrakty takto propojených subjektů stanoví maximální hranici dvou procent rozlohy mořského dna.

⁷² srov. čl 3 odst. 4 pís. C) přílohy III, Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

4.3 Zvláštní postavení „pionýrských investorů“

Již před přijetím kodifikace vymezující právní režim mořského dna byla několika investory podniknuta řada významných výzkumných aktivit v tomto prostoru. Byly vesměs prováděny konsorcií z vyspělých zemí, které byly motivovány vidinou, v té době předpokládané, blízké možnosti komerčního využití mořského dna. Tyto velmi obtížné, finančně náročné a v této fázi nerentabilní aktivity se pak staly zdrojem důležitých informací o prostoru, informací, které mohly být využity jak jako podklad pro samotný kodifikační proces, tak především jako základ pro další činnost. V období schválení Úmluvy OSN o mořském právu pak vyvstala otázka, jak tuto předchozí průkopnickou činnost promítnout do nově zakotveného právního režimu, jak zohlednit její přínos a na ni vynaložené náklady. Zároveň bylo nutné vymezit podmínky pro pokračování v takové činnosti v období mezi přijetím nové kodifikace mořského práva a jejím vstupem v platnost. Pro činnost provádějící konsorcia se pak problematika jevila zejména jako otázka návratnosti, respektive ochrany, již vynaložených investic, které se mohly zdát být ohroženy přijetím Úmluvy, respektive jejím očekávaným vstupem v platnost. Rezoluce II přijatá na Konferenci OSN o mořském právu v roce 1982 vymezila osm takovýchto „pionýrských investorů“. „Čtyři z nich jsou Francie, Japonsko, Indie a SSSR nebo jejich státní podnik, pionýrským investorem může být také jedna fyzická nebo právnická osoba kontrolovaná některým z těchto států. Dále se jedná o čtyři fyzické nebo právnické osoby, které mají příslušnost nebo jsou kontrolovány některými z těchto států: Belgie, Kanada, SRN, Itálie, Japonsko, Nizozemí, Velké Británie a USA.“⁷³

⁷³ Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 149

4.4 Uzavřené kontrakty ve vztahu k „Oblasti“

V letech 2001 a 2002 byly uzavřeny kontrakty se sedmi zájemci o provádění činností v Oblasti. Vsichni tito zájemci pocházeli ze skupiny „pionýrských investorů“ Tomuto kroku předcházelo přijetí „Předpisů týkajících se vyhledávání a průzkumu polymetalických konkrécí v Oblasti“ v roce 2000, čímž byla vymezena detailní pravidla pro výkon činností ve vztahu ke zdrojům prostoru. Prvními kontraktory se staly: Čínská asociace pro výzkum a rozvoj oceánských nerostných zdrojů (COMRA), japonská Společnost pro rozvoj zdrojů hlubokého oceánu (DORD), vláda Indie, vláda Korejské republiky, francouzská společnost (IFREMER / AFERNOD), společnost Interoceanmetal - konsorcium Bulharska, Kuby, České republiky, Polska, Ruska a Slovenska, a ruská společnost Južnomorskgeologia.⁷⁴ Na základě těchto kontraktů uzavřených s platností na patnáct let byla každému z kontraktorů udělena exkluzivní práva k průzkumu části mořského dna o maximální rozloze až 150 000 km². „Šest z těchto částí se nachází v oblasti centrálního Pacifiku, jižně a jihovýchodně od Havaje, jedna ve střední části Indického oceánu.“⁷⁵

4.5 „Převod technologií“ využívaných v „Oblasti“

K nejkontroverznějším ustanovením právního režimu Oblasti ve vztahu k činnosti vedoucí k dobývání jejích nerostných zdrojů patřila pasáž pojednávající o převodu technologií. Smyslem této úpravy, obsažené v článku 5 Přílohy III Úmluvy z roku 1982, je obdobně jako u výše popsanych ustanovení zejména podpora činnosti v Oblasti, zabránění monopolizaci přístupu k prostoru a jeho zdrojům. Podstata tohoto ustanovení spočívá v povinnosti žadatele předat Organizaci

⁷⁴ srov. www.isa.org.jm/en/seabedarea/TechBrochures

⁷⁵ srov. www.isa.org.jm/en/seabedarea/TechBrochures

informace týkající se vybavení, postupů a technologií, které se chystá využívat včetně údajů, kde lze tyto pro činnost nezbytné prostředky získat. V případě, že je na základě žádosti schválen kontrakt, jdou požadavky článku 5 ještě dále, když od kontrahenta požaduje záruky umožňující jí tyto prostředky za „slušných a rozumných“ podmínek získat, pokud se jedná o technologie nikoli běžně dostupné na volném trhu. Obdobně je zde zajištěn přístup Organizace k technologiím užívaným v Oblasti vůči kterémukoli vlastníku těchto technologií a naopak jsou obdobná práva jako Organizaci respektive Podniku zaručena rozvojovým zemím, které by vykonávaly činnost ve vyhrazených dílech v součinnosti s Podnikem.⁷⁶ Úprava „převodu technologií“ se ovšem ukázala být nepřijatelná pro vyspělé státy, respektive potencionální investory z těchto zemí, zejména pro její zásadní rozpor s tržními principy, což u investorů vzbuzovalo obavy vzhledem k možnosti jejich případného znevýhodnění. Z toho důvodu patřila úprava „převodu technologií“ k těm pasážím Úmluvy OSN o mořském právu o jejichž revizi později vyspělé státy usilovaly. Dohoda o provádění části XI Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1994 pak nakonec stanovila, že se pasáže Úmluvy týkající se tohoto tématu nebudou aplikovat.⁷⁷

5. Zdroje mořského dna

Pro pochopení celé problematiky související s činnostmi v Oblasti ve vztahu k jejím zdrojům považuji na závěr za nezbytné analyzovat tyto zdroje samotné. Za jednu premisu lze pokládat skutečnost, že průzkum mořského dna a především prostoru pod ním se stále nachází v relativně počáteční fázi. Nelze proto s jistotou tvrdit, že by byly zdroje zde

⁷⁶ srov. čl. 9 Přílohy III Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982

⁷⁷ srov. část 3 čl.2 Dohody o provádění části XI Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1994

se nacházející dostatečně popsány a zmapovány, nejen co se týče jejich rozmístění v prostoru, ale i druhu těchto zdrojů jako takových. Přijatý právní režim ovšem počítá s eventualitou, že by mohlo dojít k objevu dalších zdrojů. To lze spatřovat jednak v již výše zmiňovaném ustanovení čl. 3 přílohy III Úmluvy OSN o mořském právu, které přiznává kontrahentovi oprávnění pouze ve vztahu k „určitým kategoriím zdrojů“. Tím zůstávají v dispozici Organizace veškerá práva vztahující se k dalším zdrojům, které by byli eventuelně objeveny v budoucnu. Koncepti spočívající v postupném a odděleném stanovení pravidel týkajících se jednotlivých zdrojů lze ostatně sledovat i v činnosti Organizace. V roce 2000 schválilo Shromáždění Organizace „Předpisy týkající se vyhledávání a průzkumu polymetalických konkrécií v Oblasti.“ Jako další krok pak bylo určeno stanovení „pravidel, předpisů a postupů pro vyhledávání a průzkum polymetalických sulfidů a kobaltem bohatých rud“.⁷⁸

5.1 Polymetalické konkrécie

Polymetalické konkrécie, jejichž existence je lidstvu známa již od druhé poloviny 19. století jsou chápány jako potencionálně v nejbližší době využitelný zdroj hlubokomořského dna. Jedná se o sedimenty s vysokou koncentrací železa a hydroxidů manganu, obsahující v některých případech ještě významný podíl niklu, kobaltu a mědi.⁷⁹ Tyto sedimenty mají podobu hrudek o průměrné tloušťce pět až deset centimetrů, nacházejících se na více než 70-ti procentech mořského dna. Jejich největší koncentrace se nalézají v hloubce mezi čtyřmi a šesti kilometry. Pro v současnosti rentabilní těžbu je třeba zvolit části dna s vyšší koncentrací polymetalických

⁷⁸ srov. Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004; str. 156

⁷⁹ srov. www.isa.org.jm/en/seabedarea/TechBrochures

konkrécií. Jako vhodné se jeví lokality v severní části středního Pacifiku, Peruánská pánev a severní část Indického oceánu, čemuž odpovídá i poloha dílů v kterých vykonává činnost současných sedm kontrahentů. Odhady celkového objemu cenných kovů, které bude možné sběrem polymetalických konkrécií získat se značně rozcházejí, lze ovšem konstatovat, že se v konečném součtu bude jednat o množství, které bude mít výrazný, ne-li zcela zásadní vliv na trh s těmito komoditami.

5.2 Feromanganové krusty, bohaté na kobalt

Druhým zdrojem mořského dna jsou na kobalt bohaté feromanganové krusty. Ve srovnání s polymetalickými konkréciemi je tento zdroj možné označit jako nově objevený. Tyto vrstvy vznikly v průběhu miliónů let sedimentací na úbočích podmořských hor, mořských hřebenech a plošinách. Rozkládají se v několikakilometrových celcích a dosahují tloušťky až 25 centimetrů. Hlavními komoditami, které lze z těchto vrstev získávat jsou kobalt, nikl a mangan. Jedná se přitom o významný zdroj daných surovin, některé odhady například tvrdí, že těžbou jednoho takového ložiska by bylo možné zajistit až 25 % současné roční spotřeby kobaltu.⁸⁰ Umístění těchto krust se pohybuje v hloubkách mezi 400 až 4000 metry, přičemž nejbohatší naleziště se nacházejí 800 až 2500 m hluboko. Lze se tedy domnívat, že tyto zdroje budou snáze dosažitelné vzhledem k tomu, že se nachází v podstatně nižších hloubkách než polymetalické konkrécie. Na druhou stranu bude vlastní proces jejich dobývání podstatně technologicky náročnější vzhledem k tomu, že jsou tyto vrstvy pevně přisedlé ke skalnímu podloží. Není rovněž bez významu, že vzhledem k rozmístění v menších hloubkách se tento zdroj ve značné míře nachází v prostoru kontinentálního šelfu, tedy v oblasti nacházející se pod

⁸⁰ srov. www.isa.org.jm/en/seabedarea/TechBrochures

národní jurisdikcí pobřežních států. Jejich těžba tak bude alespoň zpočátku prováděna spíše v tomto prostoru, tedy v rámci právního rámce jednotlivých států. Z ohledem na výše popsaný systém vymezení právního režimu týkajícího se činnosti na mořském dnu ve vztahu k polymetalickým konkréciím, je velmi důležité zmínit skutečnost, že ložiska tohoto zdroje jsou rozmístěna relativně nepravidelně a nerovnoměrně. Tím se ovšem komplikuje aplikace Úmluvou zakotveného „paralelního systému“ těžby, respektive vymezení dvou stejně výnosných dílů v rámci části v níž má být činnost vykonávána.

5.3 Polymetalické sulfidy

Třetím, od roku 1979 známým zdrojem nerostů vyskytujícím se na mořském dnu jsou polymetalické sulfidy. Jedná se o minerály nacházející se v okolí podmořských vřidel, vzniklé v důsledku hydrotermální mineralizace. Tyto minerály byly v důsledku procesů vulkanického původu obohaceny o příměsy vzácných kovů, které by bylo možné v budoucnu dobývat. Často jsou v těchto sulfidech obsaženy olovo, zinek a měď, ovšem jako velmi atraktivní se pro těžbu jeví přítomnost zlata a stříbra. Rovněž v případě tohoto zdroje se odhady jeho bohatství velmi rozcházejí, v současnosti je známo více než 100 potencionálně využitelných lokalit. Obdobně jako v případě feromanganových krust jsou i tyto zdroje rozmístěny nepravidelně, takže praktická aplikace „paralelního systému“ bude pravděpodobně muset být v určitém směru modifikována. Rovněž i tyto zdroje se z velké části nacházejí v prostorách mořského dna spadajících pod národní jurisdikci.⁸¹

⁸¹ srov. www.isa.org.jm/en/seabedarea/TechBrochures

5.4 Zdroje kontinentálního šelfu

Je tak možné konstatovat, že jako část mořského dna s nejperspektivnějšími zdroji se jeví kontinentální šelf. Nejen proto, že jde o zdroje relativně dříve a snáze dosažitelné, ale zejména s ohledem na druhy těchto zdrojů jako takové. Toto tvrzení vychází z faktu, že kromě výše uvedených zdrojů se zde vyskytují ložiska surovin z dnešního pohledu skutečně klíčových, totiž ropy a zemního plynu, které se pak pravděpodobně nacházejí pouze nebo alespoň převážně v prostoru kontinentálního šelfu.⁸² Důvodem pro toto tvrzení je skutečnost, že uhlovodíkové zdroje vznikly coby výsledek procesů přeměny biomatérie. Z toho vyplývá pravděpodobná přítomnost těchto zdrojů pouze v těch částech dna, které se v průběhu vývoje planety Země nalézaly alespoň po určité období nad mořskou hladinou, což u hlubokomořského dna podle dosavadních poznatků nelze předpokládat.

Z výše uvedeného popisu druhů a distribuce zdrojů mořského dna lze pak potvrdit závěr, že pokud hovoříme o akceleračním účinku možné blízké exploatace zdrojů na utváření právního režimu mezinárodního prostoru, vychází tato tendence spíše ze strany subjektů usilujících o vynětí částí tohoto prostoru z mezinárodněprávního režimu.

V. ZÁVĚR

Problematika mezinárodních prostorů a jejich právního vymezení potencionálně představuje do budoucna široký prostor pro rozvoj spolupráce na skutečně globální úrovni. Jako faktor usnadňující kooperaci států v této oblasti lze

⁸² srov. Luard, E.; *The Control of the Seabed; A New International Issue*; Heinemann; Londýn 1974; str. 183

bezpochyby chápat skutečnost, že státy zde nejsou nuceny vzdát se některých svých již existujících nebo dokonce tradičních práv, vzdávají se pouze uplatnění práv k daným prostorům „pro futuro“. Vzdání se určitých budoucích suverénních nároků ve prospěch zájmů lidstva jako celku a zajištění jeho budoucnosti je tak bezpochyby snazší než předání některé agendy spadající pod tradiční pojetí suverenity státu. Na druhou stranu pak téma mezinárodních prostor ukazuje, že existují oblasti a otázky, které ve svém rozsahu a komplexnosti přesahují možnosti jednotlivých států, respektive které vyžadují, aby byly řešeny globálně. Na popsaném případě mořského dna „Oblasti“ se přesto ukazuje jak složitým procesem je hledání konsenzu spočívajícím v rezignaci na partikulární zájmy a upřednostnění univerzální koncepce. Přesto je ale zřejmé, že takový proces je možný a do budoucna bezpochyby přínosný. Pokud bychom ovšem obdobně pojali prostor kosmický, který se zdá být následným objektem obdobného procesu detailního vymezení, bylo by na místě konstatovat, že zde je takovýto celostní přístup více než jen přínosný, že je pro uchopení tohoto prostoru nezbytný. Dimenze, technologická náročnost nezbytná k poznání a vtažení tohoto prostoru do sféry vlivu člověka a nepochybně i cena, kterou bude nutné na tento proces vynaložit předurčuje kosmický prostor k tomu, stát se objektem nezbytné univerzální spolupráce. Na druhé straně ovšem nelze nevidět, že tyto myšlenky se vztahují k budoucnosti poměrně velmi vzdálené. Ani v případě analyzovaného prostoru mořského dna Oblasti, doba jehož praktického fungování je ve srovnání s Kosmem mnohem blíže, ještě nelze mluvit o nějakém faktickém přínosu lidstvu jako celku, očekávat a hodnotit jej bude zřejmě možné až v průběhu následujících dekád. Přesto, zejména pokud spolupráce v Oblasti bude perspektivní a přínosná, se lze domnívat, že by takováto kooperace mohla pozitivně motivovat

státy k obdobnému směřování v prostorech dalších, respektive že by se tento vývoj projevil v chápání problémů člověka a Země jako problémů globálních, jako společné téma lidstva.

Literatura:

- Blakesley, CH.L.; Firmage, E.B.; Scott, R.F.; Williams, S.A.;
The International Law Legal System - Cases and Materials;
Foundation Press; New York 2001
- Brownlie, I.; Principles of Public International Law; Oxford
University Press 2003
- Carter, B.E.; Trimble, P.R.; Bradley C.A.; International Law -
Selected Documents 2003-2004 Ed.; Aspen; New York 2003
- Čepelka, Č.; Právo mezinárodních smluv; Vídeňská úmluva o
smluvním právu (1969) - s komentářem; Státní pedagogické
nakladatelství; Praha 1986
- Čepelka, Č.; Šturma, P.; Mezinárodní právo veřejné; Eurolex
Bohemia; Praha 2003
- Damrosch, L.F.; Henkin, L.; Crawford, P.R.; Schachter, O.;
Smith, H.; International Law - Cases and Materials; West
Group; St. Paul, Minn. 2001
- David, V.; Sladký, P.; Zbořil, F.; Mezinárodní právo veřejné;
Linde; Praha 2004
- Dunoff; Rotner, Wippman; International Law: Norms, Actors,
Process - a Problem oriented Approach; Aspen Law and Business;
New York 2002
- Fedorovič, K.G.; Morskoje dno: komu ono pronaložit?;
Medžunarodnyje ostošenije; Moskva 1970
- Golicin, V.V.; Antarktika: medžunarodno-pravovoj režim;
Medžunarodnyje ostošenija; Moskva 1983
- Grewe, W.G.; The Epochs of International Law; Walter de
Gruyter; Berlin / New York 2000
- International Law - a Contemporary Perspective; ed. Falk,
Kratochwil, Mendlovitz; Westview Press; London 1985
- Jankov, A.; Movčan, A.P.; Mirovoj okean i medžunarodnoje
pravo: pravovoj režim morskich naučnych issledovanij i
peredača tehnologii; Nauka; Moskva 1991
- Jannis, M.W.; Nyes, J.E.; International Law, Cases and
Commentary; West Group; St. Paul, Minn. 2001
- Klobbers, J. An Introduction to International Institutional
Law; Cambridge University Press 2002
- Kopal, V.; Problémy nové kodifikace mezinárodního práva
mořského se zvláštním zřetelem na práva a zájmy vnitrozemských
států; Academia; Praha 1983
- Lachs, M.; The Law of Outer Space: an Experience in
Contemporary Law-Making; A.W. Sijthoff; Leiden 1972
- Luard, E.; The Control of the Seabed; A New International
Issue; Heinemann; London 1974
- Malenovský, J.; Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a
poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému;
Doplňk; Praha 2004

Malenovský, J.; Mezinárodní právo veřejné; obecná část; Doplněk; Brno 2002 (1993)

Methodologies for Assessing the Impact of Deep Sea-Bed Minerals on the World Economy; United Nations; New York 1985

Mrázek, J. Dokumenty ke studiu mezinárodního práva; Čeněk; Plzeň 2005

Ondřej, J.; Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní; Čeněk; Plzeň 2004

Ondřej, J.; Potočný, M.; Obecné mezinárodní právo v dokumentech; C.H.Beck; Praha 2000

Ondřej, J.; Právní režimy mezinárodních prostorů; Čeněk; Plzeň 2004

Potočný, M.; Beránek, M.; Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného III.díl; University Karlova; Praha 1989

Potočný, M.; Ondřej, J.; Dokumenty mezinárodního práva IV; Karolinum; Praha 1999

Potočný, M.; Ondřej, J.; Mezinárodní právo veřejné; zvláštní část; C.H.Beck; Praha 2002

Report of the Committee on the Peaceful Uses of the Sea-Bed and the Ocean Floor beyond the Limits of National Jurisdiction; General Assembly; Official Records: Twenty-Sixth Session; United Nations; New York 1971

The Law of the Sea; Baselines: National Legislation with Illustrative Maps; Office for Ocean Affairs and the Law of the Sea; United Nations; New York 1989

The Law of the Sea; Concept of the Common Heritage of Mankind; Legislative History of Articles 133 to 150 and 311(6) of the United Nations Convention on the Law of the Sea; Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea; Office of Legal Affairs; United Nations; New York 1996

The Law of the Sea; Declaration and statements with respect to the United Nations Convention on the Law of the Sea and to the Agreement relating to the Implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982; Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea; Office of Legal Affairs; United Nations; New York 1997

The Law of the Sea; Exclusive Economic Zone; Legislative History of Articles 56, 58 and 59 of the United Nations Convention on the Law of the Sea; Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea; Office of Legal Affairs; United Nations; New York 1992

The Law of the Sea; Multilateral Treaties; A Reference Guide to Multilateral Treaties and Other International Instruments related to the United Nations Convention on the Law of the Sea; Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea; Office of Legal Affairs; United Nations; New York 1997

The Law of the Sea; National Legislation on the Continental Shelf; Office for Ocean Affairs and the Law of the Sea; United Nations; New York 1989

The Law of the Sea; Practice of States at the time of entry into force of the United Nations Convention on the Law of the Sea; Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea; Office of Legal Affairs; United Nations; New York 1994

The Law of the Sea; Preparatory Commission for the International Seabed Authority and for the International Tribunal for the Law of the Sea; Volume I, First Session 1983; Office for Ocean Affairs and the Law of the Sea; United Nations; New York 1991

The Law of the Sea; Preparatory Commission for the International Seabed Authority and for the International Tribunal for the Law of the Sea; Volume II, Second Session 1984; Office for Ocean Affairs and the Law of the Sea; United Nations; New York 1993

Vollmar S.; Wem Gehort der See? in: Der Diplomat; Ingolstadt 1974

Wallace, R.; International Law, 3rd edition; Sweet & Maxwell; London 1997

Weston, B.H.; Falk, R.A.; Charlesworth, H.; International Law and World Order; West group; St. Paul, Minn. 1997